

EDITIO NOTARUM HENRICI REGIS IN MARULI EVANGELISTARIO

In lucem protulerunt

Neven Jovanović et Helena Šoškić

UDK: 821.163.42=124Marulić, M.09
821.124(497.5).09Marulić, M.

Neven Jovanović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Z a g r e b
neven.jovanovic@ffzg.hr

Helena Šoškić
M ü n c h e n
helenabosnjak88@gmail.com

PRAEFATIO

Incipiente saeculi decimi sexti decade quarta legebatur rex Anglorum Henricus, eius nominis octavus, Evangelistarium Marci Maruli Spalatensis. Maruli opus rex legebatur in editione Coloniensi, anno 1529 in lucem edita; regis exemplar usque adhuc in Bibliotheca Britannica asservatur sub signatura 843.k.13. Instructum est id exemplar plurimis notis marginalibus, quas manu ipsius principis scriptas esse primum confirmavit et demonstravit bonae memoriae Charles Béné;¹ sententiam corroboravit et explicavit Andrea Clarke;² postremo vero notas omnes descripsit Helena Bošnjak (hodie Šoškić) in thesi sua ad lauream exarata et anno 2012 in

¹ Charles Béné, »Henry VIII et Thomas More, lecteurs de Marulić«, CM V (1996), 87-106.

² Andrea Clarke, »Henry VIII and Marko Marulić's Evangelistarium«, CM XX (2011), 167-175. Cf. etiam Ian Christie-Miller, »Henry VIII and British Library, Royal MS. 2 A. XVI: Marginalia in King Henry's Psalter,« *The Electronic British Library Journal* (2015). In Interrete visum die 7 Februarii 2016.

Universitate studiorum Zagrabiensi defensa.³ Editionem alteram notarum Henrici in Evangelistario omnium nunc in lucem edimus et publici juris facimus.

Evangelistarii capita quae legebat, legebat Henricus attente et studiose. Testificantur id notae marginales quibus sententiae et pericopae libri Maruliani insignantur, ut adscriptis titulis et commentis, ita et imagunculis multifariis pictis. Inveniuntur notae ad numerum 398.

Omne monumentum legendi Maruli nostri magni est pretii, sed istud regale etiam maioris, cum illustret quo animo legerit Marulum princeps potentissimus, vir vita et gestis celeberrimus. Ideo nobis praecipue cordi erat de signis Henrici quam plurimas notitias colligere et offerre. Quamobrem notas iuxta capita Evangelistarii distribuimus, numeris notavimus, generibus et rationibus distinximus; pro imagunculis (quibus nomina manicularum, saeptorum, vitium, n caudatarum litterarum et nota bene signorum indideramus) definitiones posuimus litteris cursivis descriptas; locos alios ex aliis notis marginalibus seriatim nexos indicavimus ita ut siglo C* membrum seriei incipiens, siglo vero C alia membra designarentur. Indiculum apposuimus quadruplicem: primum rationum notationis, alterum signorum depictorum verbaliumque, tertium notarum nexuum, quartum vero paginarum Evangelistarii Coloniae 1529 impressi.

Nonnumquam rex ab usu orthographico et grammatico, non solum hodierno, sed etiam sui temporis, aberraverat; talia verba quandoque signo exclamationis [!] notavimus, ne putaret lector mendam irrepsisse typographicam. Ubi autem suppleta erat verbi pars, additionem nostram uncinis fractis < > inclusimus.

Gratias maximas debemus Bibliothecae Britannicae et eiusdem bibliothecariis Andreae Clarke et Milan Grba, qui ope sua gratiosissima nobis viam ad studium notarum Henrici primi aperuerunt.

³ Helena Bošnjak, *Marginalije Henrika VIII. u Marulićevu Evanđelistaru*, Zagreb 2012, diplomski rad na Odsjeku za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

EDITIO

ind. l. 1

1

De fide De fide deo praestanda
 De fidei constantia et virtute
 De fide sine operibus
verba, vitis, n caudata | titulus aliis verbis

2

De perfidea[!] De perfidia
verba | titulus repetitis verbis

3

n caudata In eos qui in ecclesia nequiter se habent
n caudata

4

flosculus De lege et euangelio
 In contemptores legis uel euangelii
flosculus, vitis

5

n caudata De animi constantia
 De animi inconstantia
n caudata, vitis

6

n caudata De animi imbecillitate
n caudata

7

n caudata De gloriae appetitione
 De mortis conditione
n caudata, vitis

8

n caudata De bono sacerdote
 De malo sacerdote
n caudata, vitis

9

n caudata De studio lectionis
De auditionis cura

n caudata, vitis

10

n caudata De loco et tempore contemplationis

n caudata

ind. 1. 2**11**

De spe De spe ueniae
verba | titulus

12

n caudata De decem praeceptis
De mandatorum consideratione

n caudata, vitis

13

n caudata De praeuaricatorum poena

n caudata

14

n caudata De malo somnolentiae

n caudata

15

n caudata De somniis

n caudata

16

de oratione De oratione fructuosa

verba | titulus

17

n caudata Qualem oporteat esse paenitentiam

n caudata

18

n caudata De iis qui confiteri negligunt

n caudata

19*n caudata*

De uitio male ieiunantium

De uitio ieiunare nolentium, ventrique indulgentium

n caudata, vitis**20***n caudata*

De leuitate ad uitia relabentium

n caudata**ind. l. 3****21**

De prudentia

De prudentia et simplicitate

De prudentia uitiosa et simplicitate stupida

Quid sit sapientia, et ubi quaerenda

verba, vitis, n caudata**22***n caudata*

De scientia diuinitus tradita, et sapientis officio

n caudata**23***n caudata*

Quae sapientia est uitanda

n caudata**24**De demonum
natura

De daemonum natura

Quare creatus diabolus

De nominibus daemonum propriis

De nominibus daemonum brutalibus

De nominibus daemonum publicae dignitatis

De nominibus daemonum priuatae conditionis

De denominatione daemonum a rebus inanimatis

verba, vitis, n caudata | titulus repetitis verbis**25**

De tentatione

Quod tentationes pati necesse sit, maxime circa principia
conuersionis**verba, vitis, n caudata** | C***26***n caudata*

De duobus tentationum generibus

Quod diabolo imminutae sint uires

Quomodo vincitur tentatio diaboli
 De tentationibus carnis
 De remediis contra carnis tentamenta
 De reparatione lapsi
 Oratio contra tentationes carnis, et post uictoriam actio
 gratiarum

n caudata, vitis | C

27

flosculus De consortio fugiendo
 De consortio habendo

flosculus, vitis

28

n caudata De diuitiarum malo et paupertatis bono
n caudata

ind. l. 4

29

De charitate De charitate erga deum
verba | titulus

30

n caudata De malo odii
n caudata

31

De pace De pace publica et priuata
 De pace seruorum dei
 De pace animae et corporis
 De pace simulata

verba, vitis, n caudata

32

n caudata De fructibus bonitatis
n caudata

33

De peccato De peccatis principalibus per septem leprae genera
 significatis

De peccatorum differentia
 Quae mala peccato accedant
 Quae peccata sunt praecipue damnabilia
 Unde tanta peccantium multitudo

verba, manacula, vitis | titulus

34

De V. sensibus De quinque sensibus
verba | titulus

ind. 1. 5

35

n caudata De consortio diuersi sexus uitando
n caudata

36

n caudata De matrimonio
n caudata

37

n caudata De coniuge eligenda
n caudata

38

n caudata De triplici eleemosynarum genere
n caudata

39

n caudata Quantum pauperi sit largiendum
n caudata

40

De beneficijs De beneficiis conferendis ut deo similes simus
 De beneficiis dispensandis
 Qualiter nos gerere debemus in dandis beneficiis
 De beneficiis accipiendis
 De beneficiis reddendis

verba, vitis, n caudata | titulus

ind. l. 6**41***n caudata*
n caudata

De gratis erga deum in testamento ueteri

42*n caudata*De ingratitude Iudaeorum in deum, et quae pro idololatria
passi sunt
Mala decem tribuum
Mala duarum tribuum**n caudata, vitis****43***n caudata*
n caudata

De ingratitude haereticorum et Iudae proditione

44

De predicatore

De officio catholici praedicatoris
Quid potissime praedicandum sit
Qui praetermittendi, et qui docendi, et qualiter corripiendi**verba, vitis, n caudata** | titulus**45**

De predicatore

Ut praedicator ab adulatione procul sit, et praedicandi
tempora obseruet
De praedicatorum meritis
De praedicatorum beatitudine**verba, vitis** | titulus**46***n caudata*Quantum prodest habere praedicatorem
Quantum nocet praedicatorem non habere**n caudata, vitis****47***n caudata*De corporis manuumque labore
De otio inutili et infructuoso**n caudata, vitis****48***n caudata*De exaltatione humilium in lege
De exaltatione humilium in euangelio**n caudata, vitis**

49

n caudata De humilitate uitiosa
n caudata

ind. l. 7**50**

De superbia De superbiae uitio
 Quanta mala pariat superbia
 In eos, qui sanctitatis ostentatione alios carpunt
 Quod superbi succumbant passionibus, et quae sint illa per
 quae notantur superbi
 Quod alii dignitate, alii humilitate laudari appetunt, alii deo
 quoque se audent comparare
 Quod sancti quandoque lapsi sint per superbiam
 De superbia diaboli et superborum damnatione
 De superborum poena

verba, vitis | titulus

51

De obedientia De obedientia deo praestanda
 Quorum imperio parendum sit
 De obedientium praemio

verba, vitis | titulus | C*

52

n caudata De inobedientiae poena
n caudata, vitis | C

53

De patientia De patientia calumniae
verba | titulus

54

n caudata Quod non debemus ultro nos offerre suppliciiis
n caudata

55

De impatientia De impatientiae uitio erga deum
 De impatientiae uitio erga proximum
 De ira non uitiosa, sed utili, et de ira dei
 De remediis iracundiae

verba, vitis, n caudata | titulus

56*n caudata*
n caudata

De benedicendi studio

57*n caudata*
n caudata

De calumnia et detractioe

1,1**58***manicula*

Habete fidem dei. qui fidem dei habent, hi non humanae solertiae callide inuentis arguteque conclusis credunt, sed soli ueritati diuinitus reuelatae firmiter adhaerent, humanam doctrinam diuinae semper posthabentes.

manicula, saeptum, flosculus | C***59***saeptum*

Idcirco quidem et ad Samaritanam mulierem, id est, ad animam per fidem saluandam, ipse ueritatis magister Christus dixit: Crede mihi mulier. quasi diceret, mihi crede qui dei sapientia sum, non philosophis qui humana sapiunt, non poetis priscae fatuitatis scriptoribus, qui in deorum uix numeranda multitudine delirant, neque Iudaeis qui trinitatem denegant, non intelligentes in una simpliciue substantia personarum pluralitatem, quam et ipse sanctus propheta Dauid uidit, dicens: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Et alibi, Verbo dei caeli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Quod si recte acciperent, etiam in ueteribus scripturis mysterium sanctae trinitatis contineri faterentur, et nobiscum simul sentirent.

saeptum | C**60**

Diversitas inter deo credere et in deum

Crede mihi, inquit. Distantiam quidam faciunt, inter Credere deo, et Credere in deum: ut credere in deum, sit per fidem operari, et eius cui credimus, praecepta exequi. Hinc idem ait, Hoc est opus dei, ut credatis in eum quem misit ille. Prius tamen credimus, deinde operi accingimur. alterum sine altero nihil proficit ad salutem.

verba, saeptum | titulus | C**61***manicula*

Caeterum fieri solet, ut ad sectae huius professionem accedentes, nonnihil suspensum animum primitus gerant: deinde (si tamen

dignoscendae ueritatis proposito hoc agunt) magis illuminati, nihil uerius esse existimant, quique quod sacrarum literarum monumentis contineri cognoscunt.

manicula, saeptum, flosculus | C

62

quomodo ad deum trahimur Semper tamen meminerit, ad fidei perfectionem non, nisi deo adiuuante, se posse peruenire, cum saluator dicat, Nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Illi ad CHristum trahuntur, qui trahi volunt, quique orant ut trahantur. Nemo saluatur inuitus.

verba, saeptum | titulus | C*

63

de uelle et posse Vt uelimus, nostrum est: ut autem uelimus et possimus, dei est.

verba, n caudata, saeptum | titulus | C

64

expositio de spiritu Quod exponens euangelista, ait: Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Fidelis ergo Christianus, ueritatis et intelligentiae impletur spiritu, quo iam plenus, saluberrimis uitae praeceptis incipit scaturire. Minime quippe otiosi sunt, qui diuino aguntur spiritu.

verba, vitis | titulus

65

expositio desuper hanc petram futuri aedificii fundamenta non alibi ponenda sunt, quam supra firmissimam petram Christum, qui de semet loquens ait: Et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Quam petram ille qui primus confessus est, Petri nomen accipere meruit. et inter apostolos tenere principatum.

verba, vitis | titulus

66

de fide non sola Fides sola nunquam ei ad iustitiam reputaretur, nisi congruis fidei uirtutum ornamentis sese excoluisset. Et hoc est quidem quod alibi ait dominus, Qui credit in me, opera quae ego facio, et ipse faciet, et maiora horum faciet. Maius enim est pie iustaque uiuere, quam miracula facere, quae etiam per impios quandoque fiunt. sed qui ex ueritate est, inquit, audit uocem meam. hoc est, qui in me credit, qui sum ueritas, hic praeceptis meis obtemperat, et me imitari pro uiribus contendit.

verba, saeptum | titulus

1,2**67**

de firma petra Hi ergo fuere, qui domum sibi non in terra, sed in caelo aedificare uolentes, fidei suae fundamentum supra firmam petram posuerant: atque ideo domus illa nec fluminis illisione, nec ualidis uentorum flatibus potuit moueri.

verba | titulus

68

differentia inter uelle et petere Stabilitae autem in deo fidei quanta uis uirtusque sit, quis explicet? Chananaea credens, responsum accipit, Fiat tibi sicut uis, quod multo plus est, quam si audisset, Fiat tibi sicut petisti. Minus enim interdum petimus quam uolumus, ne impudens uideatur petitio.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis

69

manicula Frustra Romani liberos se esse iactitarunt, dum orbi terrarum dominarentur. fidei enim Christianae ueritas, uere liberos reddidit credentes, non potentiae fastus terrena. Sola quippe ex corruptibilibus incorruptos, et ex mortalibus facit immortales.

manicula, saeptum | C*

70

saepum Virtus etiam fidei in eo enituit, quod ex tam infirmo principio tantum roboris concepit, ut humiles homines, pauperes, inermes, neque persecutionibus neque caedibus cohiberi potuerint, quin longe lateque reuelatae diuinitus ueritatis uerba disseminarent.

saepum | C

71

saepum In omnem terram exiuit sonus eorum, et in fines orbis terrae uerba eorum.

saepum | C

72

n caudata
n caudata, uitis Si potes credere, omnia possibilis sunt credenti.

73

qui scandalizantur Nos ait, praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem uocatis Iudaeis atque Graecis, Christum dei uirtutem et dei sapientiam.

verba | titulus aliis uerbis

74

exhortatio ut
 verba domini
 intendantur
verba | titulus aliis verbis

Amen amen dico uobis, quia qui uerbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet uitam aeternam, et in iudicium non uenit, sed transit a morte in uitam.

75

opus fide[!]
 congruum
verba | commentum

Praesentis temporis uerbo utitur, ut credentes, et secundum ea quae credunt, uiuentes, iam beatae aeternitati praedestinos monstraret.

76

manicula
manicula, vitis

Et si hoc credere uita aeterna est, profecto qui sanctae trinitatis fidem non tenent, licet unum deum, unum dominum et credant et praedicent, uitam aeternam habere non poterunt.

1,3**77**

manicula
manicula, vitis

Quid Christum confitemur, si praeceptis eius non obedimus? Talis fides iuxta Iacobi apostoli sententiam, mortua est. Mortui sunt ergo illi, qui quod uerbis credere se aiunt, factis non probant. De quibus dominus ait: Dicunt et non faciunt.

78

flosculus
flosculus

Vel etiam illis simillimi, qui eidem sitiendi uinum quidem porrigebant, sed felle mixtum. Quare autem ille uinum illud gustauit et bibere noluit?

79

contra
 ypocresis[!]
verba, manicula, vitis | titulus aliis verbis

Illos autem nescire dicitur Deus, quos a se reiicit, et procul a beatorum repellit consortio. Vnde ait: Non omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum caelorum: sed qui facit uoluntatem patris mei qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum.

80

De solum
 credentibus
verba | titulus aliis verbis

Si fidem habuero, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.

1,5**81**

que plantatio
crescit

Omnis plantatio, quam non plantavit pater meus caelestis, eradicabitur. hoc est, omnis religio, omne dogma, quod alio praeterquam deo autore inductum fuerit, diu stare non poterit.

verba | titulus aliis verbis

1,6**82**

manicula

Ecclesia navis illa apostolorum est, quae fluctibus et procellis multarum haeresum inquietabatur: sed dum fideles in remigando laborarent, hoc est, in tuenda defendendaque ueritate fatigarentur, ope adiuti diuina, superiores euasere. Suscepto enim Iesu in nauis, cessauit uentus, et turbines errorum dissipati sunt.

manicula, vitis

83

manicula

Turris quippe arx est urbis. ita oratoria nobis munimenta sunt: ad quae confugientes, carnis daemonumque impugnationes minus timemus, orationis armis accincti, et caelestis contemplationis fide protecti.

manicula, vitis

84

contra malos
pastores

Sequitur enim: Quid ergo faciet dominus uineae? Malos male perdet, et uineam locabit aliis. hoc est, omnibus in Christum credentibus, tam gentilibus quam Iudaeis, ueteribus noua copulans. Christus lapis angularis, illa implens, et ista inchoans.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

85

diversitas
sinagogi ad
ecclesiam

Veruntamen quantum intersit inter ecclesiam et synagogam, ipsa nominum interpretatio declarat. Synagoga Graece, latine congregatio dicitur. Ecclesia autem conuocatio interpretatur. Haec propria naturae rationalis, illa etiam ad pecudes pertinet. Itaque ecclesiae sicut magis singulare nomen, ita dignitas maior et gratia plenior.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

1,7**86**

contra ecclesi- Caeterum meminisse debemus, illis in ecclesia non esse
 asticos terrenis locum, qui terrenis intenti negotiis, corpus non animum in
 implicantes eam afferunt,
verba, saeptum | titulus | C*

87

saeptum ne tunc quidem uanis colloquiis et nugis inutilibus abstinentes,
 iocisque et risu, cum a sacerdote diuina peraguntur. Sciant eos
 minus fortasse culpabiles fuisse, qui domini flagello eiecti fuere
 de templo, dicentis: Nolite facere domum patris mei, domum
 negotiationis. Illi uero eam latronum speluncam faciunt,
 qui ineffrenatae libidinis ardore, nulla loci aut sacrificiorum
 habita ratione, pudicitiae insidiantur alienae, uel oris nutu, uel
 oculorum nictu, uel impudenti aliquo uerborum prolatu.

saeptum | C

88

manicula Melius cum iis ageretur, si nunquam domum dei adiissent, quam
 ut ingressi sic in ea, quasi in prostibulo, uersari non dubitent.
manicula, saeptum | C

89

contra hereticos Deterius tamen adhuc peccant, qui ea mente illuc conueniunt,
 ut simpliciorum fidem
verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

1,8**90**

manicula Quicquid autem in lege ad uitae morumque institutionem
 spectat, sicut ueteribus, ita et nouis hominibus est obseruandum,
 et cum euangelio communicandum, ac de utriusque scripturae
 moralibus praeceptis cum psalmista dicendum: Eloquia domini
 eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae,
 purgatum septuplum. Nihil est his pretiosius, nihil suauius. Quod
 idem tibi testatur ad dominum, dicens: Bonum mihi lex oris tui,
 super milia auri et argenti. et quam dulcia faucibus meis eloquia
 tua, super mel ori meo. Nihil ita sedat iracundiam moderatque
 affectus, et in uiam aequi honestique animum dirigit. Pax multa
 (inquit) diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.
 Lucerna pedibus meis uerbum tuum, et lumen semitis meis.

manicula, vitis, flosculus

91*n caudata*

Potentius ista influunt: si fideliter suscipiantur, efficacius mouent, tenacius haerent, foecundius fructificant, felicius ad optatum prouehunt finem, et cum incommutabili bono nos coniungunt.

n caudata, vitis**92***n caudata*

Vnde et Apostolus clamat dicens: Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est ad dexteram dei sedens: quae sursum sunt sapite, non quae super terram.

n caudata, vitis**1,9****93***n caudata*

Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Frustra enim deum precatur, qui dei iussa parui aestimat. Hoc idem per Ieremiam spiritussanctus affirmat, dicens: Ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum eius, quia uerba mea non audierunt, et legem meam proiecerunt.

n caudata, vitis | C***94**de captiuitate
futura

Post haec denuntiat illis captiuitatem futuram, ut qui ad legis praescriptum sponte seruire deo neglexerunt, inuiti seruiant inimicis dei gentique infideli.

verba | titulus | C**95**tria genera
despicientium
scripturam

Horum autem qui euangelium despiciere uidentur, tria genera sunt. Alii quippe ne audire quidem uolunt diuinos, qui in ecclesia recitantur sermones. Alii autem audiunt, sed quae praecipiantur, ea exequi aspernantur. alii uero magis temerario ausu ita audiunt, ut ea econtrario arguere praesumant, et ueritatis uerba, quae non intelligunt, peruertere aliquo modo conantur.

verba, saeptum | titulus | C***96**

primum genus

De primis conqueritur dominus, ad eosdem dicens: Quare loquelam meam non cognoscitis?

verba | titulus aliis uerbis | C

97*manicula*

Qui ex deo est (inquit) uerba dei audit, propterea uos non auditis, quia ex deo non estis.

manicula, saeptum**98**

contra poetas

Sunt quippe in his plurimi, qui pudendis gentilium poetarum cantibus tota die operam impendunt, et ne horam quidem diuinarum in ecclesia recitationum uacare auditionibus queunt.

verba | titulus aliis uerbis**99**secundum
genus

Transeamus ad eos, quos auditores tantum et non factores uerbi esse diximus: de quibus domini sententia est: Qui audit et non facit, similis est homini aedificanti super terram sine fundamento, in quam illis est fluuius, et continuo cecidit et facta est ruina domus eius magna.

verba, uitis | titulus aliis uerbis**100***n caudata*

Nam sicut arborem uentorum pulsata procellis ruere necesse est, cuius radix uitiosa fuerit, ita illum labi quoties uoluptatum illecebris prouocabitur necesse erit.

n caudata, uitis | C***101**nolentibus ac
necligentibus
loquitur

Neque minus in istos qui facere nolunt, quam in illos qui audire negligunt: exclamant prophetae, apostoli, euangelistae, omnes catholici doctores:

verba, uitis | titulus aliis uerbis | C**102***manicula*

Cecinimus uobis, et non saltastis, lamentauimus et non planxistis.

manicula, uitis, flosculus | C**103**De continentia
scripturarum

Quid enim aliud omnes diuinae continent scripturae, nisi uirtutum laudem, uitiorumque detestationem atque querelam?

verba, uitis | titulus aliis uerbis | C**104**

tercium genus

Quid enim aliud omnes diuinae continent scripturae, nisi uirtutum laudem, uitiorumque detestationem atque querelam? Porro istis

etiam qui sacra eloquia uel audire renuunt, uel si audiant, secundum ea uiuere nolunt, nequiores sunt, qui eadem audiendo coram arguere, atque iisdem petulanter obtrectare audent,

verba, vitis | titulus aliis verbis | C

105

contra sophismatum strophis[!] et sophismatum strophis docere, ipsa dei praecepta uel impossibilia factu, uel inter se pugnantia, uel aliqua in parte minus rationi consentanea esse,

verba, vitis | **titulus aliis verbis** | C

106

manicula quasi uero quicquam rationabilius, consultius, iustius homo possit indagare, quam hominum opifex praecipere? Si quis tam prophana praesumptione ducitur, inter haeticos erit habendus, et de fidelium coetu repellendus, ne sanum gregem morbida contaminet pecus.

manicula, vitis, flosculus | C

107

de unitate patris et filij et spiritus sancti Ego autem quod uidi apud patrem, hoc loquor. Ego enim et pater unum sumus, una substantia, eadem natura, licet non eadem persona: alia quippe persona est geniti, alia genitoris, et tamen utriusque una eademque diuinitas, eadem uis et gloria cum sancto spiritu, quem ambo simul spirant, sibi aequalem, sibi que consubstantialem.

verba, saeptum | titulus aliis verbis

108

manicula Ob hoc quidam, quia comprehendere nequeunt, retrocedunt, cum potius persuadere sibi deberent, tanto ea magis deo tribuenda esse, quanto minus a nobis, qui homines non dii sumus, possint intelligi.

manicula, vitis

109

contra argutias philosophorum Sunt tamen nonnulli, qui in peruersitatis suae proposito ita obdurant, ut credulitatem nostram etiam irridere non dubitent: atque hi fere sunt, qui gentilium philosophorum argutias secuti, nihil credendum putant, quod ipsa hominis ratio nequeat inuestigare:

verba, vitis | titulus aliis verbis | C*

110

contra ambages et suorum ambagibus argumentorum usi, quicquid non satis argumentorum intelligunt, id uerum esse denegant.

verba, vitis | titulus aliis verbis | C

111

manicula

Vos uero increduli mementote ab ipsa ueritate id est a dei filio dictum: Qui me erubuerit et meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum uenerit in maiestate sua et patris et sanctorum angelorum.

manicula, vitis | C*

112

n caudata

Huius autem hominis infelicitati, quem Christus erubescet, nulla uitae praesentis infelicitas potest comparari. Nam qui receptus a deo non fuerit in gratiam, a diabolo recipietur in damnationem suppliciumque sempiternum.

n caudata, vitis | C

1,23**113**

qui malus est
sacerdos

Malus est sacerdos, qui non potest dicere cum propheta: Portio mea dominus: cum terrenis opibus inhiet, et non solum his quae possidet non renunciet, sed etiam ea quae nondum adeptus est, cupide affectet.

verba | titulus | C*

114

de malis
negotiatoribus

Sunt quos negotiari in domo dei non pudet, imo nec foenerari, ecclesiasticasque dignitates ambitione atque largitionibus comparare, quas cum acquisierint, cuncta ecclesiae bona, quae pauperibus distribuenda erant, in suos usus conuertunt.

verba | titulus | C

115

quos dominus
de templo eiicit

Hi sunt quos uedentes et ementes de templo suo eiicit dominus, dicens: Domus mea domus orationis est, uos autem fecistis eam speluncam latronum.

verba | titulus | C

116

qui malus est
sacerdos

Malus item est sacerdos, qui uidet lupum uenientem, id est, haeticum aliquem peruersa doctrina fideli gregi insidiantem, et illius dolo alios rapi, alios dispergi, alios mactari, nec tamen it obuiam perfidiae, sed auersus fugit, ita ut fugiendo ostendat se pastoris nomine indignum.

verba | titulus

117

n caudata

Non quia non pertineat ad eum, sed quia sic agat, tanquam si nihil omnino ad eum pertineat, quandoquidem non animarum lucrum, sed pecuniae quaeritet, terrenamque mercedem caelestibus praeferat diuitiis.

n caudata

118

ardue dictum

Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos, nonne greges, a pastoribus pascuntur? lac comedebatis, et lanis operiebamini: et quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis, quod infirmum fuit non consolidastis, et quod aegrotum non sanastis, quod confractum est non alligastis, et quod abiectum est non reduxistis, sed cum austeritate imperabatis eis et cum potentia, et dispersae sunt oues meae, eo quod non esset pastor. Quo pacto enim est pastor, qui nec religiosae uitae exemplis, nec sanae doctrinae monitis gregem sibi creditum alere curat?

verba, saeptum | commentum

119

n caudata

Quicquid de pastoribus dicitur, et de presbyteris dictum intelligas.

n caudata, saeptum

120

episcopi
proprium

Episcopi tamen proprium est et peculiare, publicos edere ad populum sermones, uitia reprehendere, ad capessendas exhortari uirtutes, transgressores legis apostolica autoritate castigare, ad poenitentiam conuersos recipere.

verba, saeptum | titulus | C*

121

quibus modis
errare possit

Quibus in rebus si defecerit, uel per ignorantiam si nesciat, uel per negligentiam si nolit, uel pusillanimitatem si metuat, de fidelium coetu excludetur, et canibus mutis per contumeliam comparabitur.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

122*saeptum*

Cur enim episcopus est, si docere nescit? aut cur scit si non uult? aut quid uelle prodest, si non audet quod debet implere? Sed neque presbyter assumat curam animarum, si modo se ad eam rem ineptum nouerit. Male subitur onus, quod imbecillae uires ferre nequeunt.

saeptum | C**123***n caudata*
n caudata

canes muti non ualentes latrare.

124

dure dictum

Perditos autem plebis mores uulgique licentiam illorum qui praesunt incuriae ascribi, in Ezechiele ex uerbis domini discimus: Si dicente me inquit, ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei neque locutus fueris, ut auertatur a uia sua impia et uiuat, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Impius ergo peribit quia peccauit. Sacerdos qui eius tuendae saluti propositus est quia tacuit, quia peccantem non increpuit, quia errantem in uiam reducere non curauit.

verba, saeptum | commentum | C***125***manicula*

At uero tanti periculi non ignarus Apostolus Timotheum discipulum obnixae, sollicitae, uigenter adiurat, dicens: Testificor coram deo et Iesu Christo, qui iudex est uiuorum et mortuorum, per aduentum ipsius et regnum eius, praedica uerbum, instanter, opportune, importune, argue, obsecra, increpa, in omni patientia et doctrina. Et paulo post: Tu uero uigila inquit, in omnibus labora, opus fac euangelistae, ministerium tuum imple, sobrius esto.

manicula, saeptum | C**126***n caudata*

Vae pastoribus qui dispergunt et dilacerant gregem pascuae meae dicit dominus. Quae nam uel dispersio perniciosior, uel crudelior dilaceratio, quam eos qui tibi commissi sunt, pereuntes uidere et negligere? a diabolo superari, et succurrere nolle? imo etiam tergiuersari et fugere? dum uereris ne quis tuis increpationibus offensus tibi aduersetur, tibi detrahat, tibi aliquo detrimento sit.

n caudata, saeptum | C***127**modus
apostolorum

Sed meminisse debes, quemadmodum dominus miserit apostolos inter gentes sicut agnos inter lupos, et illi profecti

cum fiducia euangelizabant dei uerbum, nec supplicia nec mortem expauescentes, dum obsequium praestarent deo.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

128

timor dei et
hominum in
hoc differunt

Temporale est quod ab hominibus times: quod autem a deo maxime timere debes, aeternum est.

verba | titulus aliis uerbis

129

manicula

Cum iudicatur, exeat condemnatus, et oratio eius fiat in peccatum. Fiant dies eius pauci, et episcopatum eius accipiat alter. et alia multa, quae licet ad Iudam domini sui proditorem referantur, nihilominus ad sui quoque similes redundant. Sui autem similes sunt, qui ad apostolatam electi, potentioribus ita blandiuntur, ut eorum scelera dissimulent, et sic dominum osculo prodant. Eundem etiam uendunt, dum nihil ita cupide ut lucra sectantur.

manicula, saeptum

1,24

130

exhortatio ad
deuinas litteras

Beati sunt qui sitiunt et esuriunt iustitiam. Sed nisi scripturarum lectioni operam impendant, iustitiae praeceptis nequaquam saturari poterunt.

verba | titulus aliis uerbis

131

contra eos
qui poetarum
eloquio potius
quam ueritate
delectantur

Illi duntaxat ad caelestem cibum nauseant, et manna fastidiunt, qui Aegyptiorum iurulentis repleti, id est, inani gentilium poetarum eloquio deliniti, magis fabularum fictione quam ueritatis doctrina delectantur.

verba, uitis | titulus aliis uerbis

132

pulchra exortatio

Nos contempta istorum stultitia, in quibus nulla solida sapientia est, illis tantummodo lectionibus incumbamus, quae nobis iter, quo ad immortalitatem peruenitur, ostendunt.

verba, uitis | commentum | C*

133*manicula*

Alioquin aquam istam uitae, ad quam nos Iohannes apostolus inuitat, haurire non poterimus. Veteris igitur nouique instrumenti literas assidue perscrutemur. In his plenissime discitur, quid facere, quid uitare, quid credere, quid amare, quid sperare nos oporteat, ut caelo digni simus cum terram reliquerimus. In his deum patrem, a quo omnia: in his filium, per quem omnia: in his spiritum sanctum, in quo omnia facta sunt, inuenies: et haec tria unum deum, unam hypostasim esse melius credendo intelliges, quam intelligendo credes.

manicula, manicula, vitis | C**134***manicula*

Vt igitur fide ac uirtutibus proficere possimus, abeamus cum Iesu per scripturarum sata, uellicantes ueteris nouaeque legis spicas: et ut triticum sub paleis latens comedere ualeamus, confricemus eas manibus intelligentiae spiritalis

manicula, vitis**135***manicula*

Et quoniam hanc spicarum confricationem sabbato ab apostolis factam legimus, hoc admonet nos, ea quae mystica sunt, commode perpendi considerarique non posse, nisi cum secularibus curis liberi et expediti, sabbatum id est quietem agimus.

manicula, vitis | C***136**

terrena
deuinis non
missenda[!]

Terrenarum enim rerum sollicitudo legentem implicat, et ipsa in diuersum mentem distrahens cogitatio, quae leguntur, quaeque audiuntur, non satis intelligere permittit. Intentione animi opus est, ut lecta percipias, et percepta ediscas, teneasque memoriter.

verba, vitis | titulus aliis uerbis | C**137**

de sacrimonijs

Postquam autem mysticos sensus literae tegumento uelatos deprehenderis, et eos uel ad ecclesiae nouitatem uel ad animae utilitatem transtuleris, adhuc altius tibi erit insurgendum, ut etiam caelestia perscruteris, et de uisibilibus gradum ad inuisibilia facias.

verba, vitis | titulus aliis uerbis | C**138***manicula*

Sed neque ipse de his humilioribus oblectamentis egredi poteris, ut in sublime raptus nudam contempleris diuinitatem, nisi et te sicut apostolos lucida spiritus sancti nubes obumbrauerit, dei patris uox roborauerit, et filii eius gratia illuminauerit.

manicula, vitis

139*n caudata*

Non est ergo nostrarum uirium, sed opis diuinae, ut quis legendo mysteria intelligat: quanto minus ut etiam super caelestis contemplationis dulcedine mens in deum eleuata perfundatur.

n caudata, vitis | C***140**

quo modo
deuina legere
debemus

Hoc tamen illis frequentius conceditur, qui libros diuinos ita legunt, ut a sanctorum interpretatione non discedant: a peruersis sensibus, qui cum ecclesia non concordant, penitus abhorrentes.

verba, vitis, flosculus | titulus aliis verbis | C**141***manicula*

Itaque cum euangelio et Pauli epistolae et aliorum apostolorum, et Lucae Actus, et Iohannis Apocalypsis, et eruditorum hominum approbati de religione tractatus, frequenter in manibus habendi legendique tibi erunt, ut fide stabiliaris, ut uirtutibus praestes, et in Christi domini meditatione perseuerans, in deo tandem conquiescas.

Nihil ita innocentiam conseruat, et cordis puritatem custodit, ut scripturarum, quas diuini homines sancto dictante spiritu ediderunt, quotidiana lectio. Non est ut imperitiam excuses. Lege multa: et si solido cibo nondum uesci potes, lactis poculum ne spernas.

manicula, vitis**142**

pulcherima
animatio

Homines et iumenta pascit dominus, doctos et indoctos admittit, neminem repellit. In monte apostolos docuit: de monte uero descendens, praedicauit plebi. Habes in euangelio et uias planas, per quas incedere cum simplicibus iuuat. Habes et montes excelsos, quorum altitudinem si adire nequiueris, mirari proderit.

verba, saeptum | commentum | C***143**

exemplum
delectabile

Medicamenta quibus rebus composita sunt, licet ignoret aegrotus, prosunt tamen ei, eleuantque languorem. Ita diuina uerba si legantur, etiam non intellecta uim habent ad animae sanitatem conferendam.

verba | commentum | C

144*manicula*

Te nunc appello, qui diu multumque in gentilium libris uersatus es, dum te comptus delectat sermo, et musici poetarum cantus deliniunt, quantum inde tibi emolumenti contraxeris parumper cogita: et cum nihil ista tibi ad salutem profuisse cognoueris, ad Iesum tandem quaeso conuersus, dic cum Petro:

manicula, vitis | C**145**exemplar
elegans

Praeceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: in uerbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc (inquit euangelista) fecissent, concluderunt piscium multitudinem copiosam. Quod si demum in Scripturę sacrę pelago piscari te delectabit, tu quoque implebis pectoris tui nauiculam saluberrimorum præceptorum copia, quibus et ipse uiuere, et alios docendo poteris sustentare.

verba | commentum**146**

dulce eloquium

Quod si tacta fimbria uestimenti domini, uirtus de illo exibat et sanabat omnes, quomodo sermo eius ex intimis effusus praecordiis, dum legitur, dum auditur, animi male affecti morbos non curabit, et a periculis perditionis non eruet?

verba, vitis | commentum | C***147**consolatio
desolatorum

Ergo quoties aliquo seculi huius turbine agitaris, quoties carnis pugnam spiritus patitur, et pedibus laquei daemonum inuidia tenduntur, ad euangelicas lectiones te conuerte, dormientemque in puppi saluatorem strepentibus inter legendum uel orandum uoculis excita: statim illo imperante, omnis tentationum aestus concidet, et concupita redibit tranquillitas.

verba, vitis | titulus aliis uerbis | C**148***manicula*

Tunc etenim diuina te lectio docebit in aduersis patientiam, in prosperis modestiam, in deum pietatem, in proximos charitatem: praestabitque in dubiis consilium, in periculis opem, in tentationum certamine uictoriam.

manicula, vitis | C**149**hoc deauratis
scribendum
litteris

denique nihil ita aut uirtutes animi conseruat, aut uitia repellit, ut frequens diuinas literas legendi uel audiendi cura. Quo autem rarius his uacabis, eo citius cades, exurgesque difficilius.

verba, vitis | commentum

1,25**150**

de temerario Temerarius enim magister est, qui nondum ipse discipuli partes impleuit, et iam alios instruere praesumit.

verba, vitis | titulus

151

insertio verbi Inseri enim uerbum non potest, nisi in molli corde et totis uiribus ad audiendum intento.

verba, vitis | titulus | C*

152

modus
ascultandi
scripturam Verbum inquit, quod potest saluare animas uestras. Frustra quippe uerbis illis praebemus auditum, quorum suauiloquentia aures tantum demulcentur, et nulla comparatur animo utilitas. Recte itaque his duntaxat intendendum praecipit, quae ad consequendam aeternam salutem nos erudiunt. Sed nec audire profecto multum prodest, nisi audita memoriter retineantur: nec memoriter retinere, nisi quod memoriae mandatum est, opere compleatur.

verba, vitis | titulus aliis uerbis | C

153

*verba
sublineata* In corde meo abscondi eloquia tua domine, ut non peccem tibi. Memento praeterea de ipsa dei genitrice scriptum esse in euangelio: Maria autem conseruabat omnia uerba haec in corde suo.

sublineatum, vitis, n caudata

154

manicula Alioquin neque legere, neque audire proderit, si ab iis quae praecipiantur, morum conditio discors erit.

manicula, vitis, flosculus

155

de bona
edificatione Omnis qui uenit ad me, et audit sermones meos, et facit eos, ostendam uobis cui similis sit: Similis est homini aedificanti domum qui fodit in altum, et posuit fundamentum supra petram:

verba | titulus aliis uerbis | C*

156

de mala

Qui autem audit et non facit, similis est homini aedificanti domum suam supra terram sine fundamento, in quam illius est fluuius, et continuo cecidit, et facta est ruina domus illius magna.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

157

de operibus

Sicut ergo infirmus et imbecillus est qui non facit opera, ita ad omnem malignę tentationis impetum constans est et stabilis, qui assidue in bonis operibus exercetur.

verba | titulus | C

158

de operibus

Estote factores uerbi et non auditores tantum, fallentes uos-metipsos, quia si quis auditor est uerbi et non factor, hic comparabitur uiro consideranti uultum natiuitatis suae in speculo: considerauit enim se et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit: qui autem perspexerit in lege perfectae libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit.

verba, vitis | titulus aliis verbis | C*

159*n caudata*

Ideo quidem et dominus in euangelio: Beati inquit, qui audiunt uerbum dei et custodiunt illud.

n caudata, vitis | C

160

hij recte
custodiunt
uerbum

Custodiunt autem illud, qui bene beateque uiuendi rationem edocti, peccatis in quibus hactenus fuisse se recognoscunt, finem statuunt, et ab his per poenitentiam resilientes ad capessendas uirtutes disponuntur, magnamque capiunt uoluptatem uel legendo diuina uel audiendo.

verba, saeptum | titulus aliis verbis

161

ardue dictum

alius nullo amoris affectu illa suscipit, alius tametsi donec audit aliquantulum compungitur, mox tamen inde discedens ad consuetas nequitiae sordes reuertitur, tanto nequior factus, quanto inexcusabilior.

verba, vitis | commentum

162

qui audiunt
verbum dei

Non ergo omnes qui in auditorio sunt, audiunt uerbum dei, sed is qui illud quod audit, opere perficere contendit, et hic quidem ex deo est, illi uero non ex deo, sed potius ex diabolo sunt:

verba | titulus

163

manicula

Omnes natura ex deo sumus, uitio autem nostro fit, ut ex deo non simus. Porro dici non potest, qui pessime cum homine illo agitur, qui cum dei creatura sit, iam non dei, sed aliorum esse conuincitur.

manicula, vitis

1,27**164**

hic potius
bellum quam
pacem optare
debemus

Mihi crede, nisi semper bellum cum illis quam pacem malueris, per sensuum tuorum ianuas ad animam usque ingredientur, et per blandimenta eam subuertent, subuersam interiment. Anima enim mala cogitatione foecunda, parit peccatum: peccatum uero cum perpetratum fuerit, generat mortem.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C*

165

modus
defendendi
inimicum[!]

Igitur tametsi aduersarius hic noster id est perniciosus cogitatus non potest sic penitus repelli et in fugam conuerti, quin rursum aliquando collectis uiribus in praelium redeat, mentisque nostrae arcem oppugnet, portis instet: donec tamen intus non irruerit, ac dominari coeperit, tuti sumus: nec uerendum est ne forte per uim irrumpat:

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

166

quis ab inimico
vincitur

neminem uincit nisi uolentem. De illis duntaxat, qui se in potestatem eius non inuite dedunt, triumphare consueuit

verba | titulus aliis uerbis | C

167

quo modo
cogitatio est
peccatum

Quaeris quonam pacto non solum in factis aut dictis, verumetiam in ipsa cogitatione possit esse peccatum? Rem alienam iniuste concupiscis, bonum alterius inuides, laesus uindictam appetis, uisae mulieris uenereo amore turpiter exardescis: et quodcunque malum ita cogitas, ut si posses, perficere uelles, ab illo qui etiam occultorum iudex est, pro facto tibi imputabitur.

verba, saeptum | titulus | C*

168

diversitas
iudicij dei et
hominis

Aliter enim deus, aliter homo iudicat. deus, quem nihil latet, in omnibus uoluntatis affectum pensat: homo uero, quia cordis alieni secreta rimari nequit, commissum tantummodo crimen examinat: nec quaerit, prudens an imprudens feceris aliquid mali, sed semper tanquam uoluntarium punit.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

169

manicula

Denique apud deum qui odit fratrem suum, homicida est: apud homines uero non habetur pro homicida, nisi qui conficit hominem. Apud deum qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo: apud homines nisi commissi adulterii conuictus fuerit, pro concupiscentia quae cordis crimen est, plecti non debet.

manicula, saeptum | C

170

manicula

Quis autem dicere queat, quanta sit infelicitas illius desperare conspectum, in quo uno uidendo omnis nostra beatitudo consistat?

manicula, saeptum

171

saeptum

saeptum | C*

Vt quid cogitatis mala in cordibus uestris?

172

quo modo
resistendum est

Primo suggestioni lasciuientium cogitationum erit resistendum, ne placeant: deinde si quicquam delectauerint, ne eatenus gratae sint, ut usque ad consensum facti animum inclinent.

verba, vitis | titulus aliis verbis | C

173

manicula

Quoties enim iniquae actionis adimplendae potestas tollitur, uoluntas peccandi pro facto habetur.

manicula, vitis

174

contraria
contrarijs
sanentur

verba | titulus aliis verbis

Non habebunt in corde nostro ullum remorandi locum, si contraria illis coeperimus cogitare, et uitii uirtutisque finem taciti perpendere.

175

reciprocum

verba | commentum

Breuis est uirtutis exercendae labor, sed inaestimabile et infinitum praemium.

176

cavendum a delectatione
 Facessat igitur malignae cogitationis mortifera delectatio, quae incautos in barathrum praecipitat inferni.
verba | titulus aliis verbis

177

de vanis cogitationibus
 Vana cogitatio est circa ea quae fluxa atque fragilia sunt, nec quicquam in se solidae utilitatis habent. Imprudentis est igitur de bonis corporis aut externis cogitare, quae permanere nullo modo queunt
verba, saeptum, sublineatum | titulus

178

n caudata
 In omnibus viis tuis cogita dominum, et ipse diriget gressus tuos. Aliud uero cogitantes, uanitatis arguimur, dicente propheta: Dominus scit cogitationes hominum quoniam uanae sunt.
n caudata, saeptum

2,3**179**

contra augurientes[!]
 Non habebis deos alienos, deus enim uester unus est. Qui somniis et sortilegiis et maleficorum diuinationibus fidem praestant, deos alienos colunt. Cum enim solius diuinae sapientiae sit, futura nosse, hoc quod dei est, aliis tribuere praesumunt. Non facies sculptile, eo uidelicet animo, ut adores illud ac pro deo habeas.
verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

180

non reprobat imagines aut sculptores
 Non est sceleris huius expers, qui pecuniam seculique diuitias magis quam aequum bonumque diligit. Apostoli autoritate hoc probamus, qui Colossensibus scribens, auaritiam simulacrorum seruitutem appellat. Neque tamen per hoc mandatum ars reprobata est sculptorum uel pictorum. Non pingere aut fingere simulacra uentantur, sed adorare, ideo sequitur: Non adorabis ea neque coles, ego enim sum dominus deus tuus. Quod autem nos quoque Christi sanctorumque imagines adoremus, non ad ipsas imagines, ne idololatriae arguamur, sed ad eos quorum ipsae imagines apparent, adorationem dirigimus. Idcirco autem eiusmodi simulacra publice proponi solent, ut quoties conspecta fuerint, ad memoriam res gestas eorum quibus dicata sunt, reuocent: et ad imitandum fidelium mentes accendant.
verba, saeptum | titulus | C

181

quare
dominicum
et non
sabatum diem
observamus
verba, saeptum | titulus

Memento ut diem sabbati sanctifices. Nos uero sabbati obseruationem ad diem dominicum transtulimus, ne cum Iudaeis in Christum non credentibus uideamur sentire, qui eum in sepulchro mortuum sabbato quieuisse fatentur quidem, sed postea uiuum resurrexisse negant.

182

que seruilia
nuncupantur
verba, saeptum | titulus | C*

Etenim seruilia opera quae uetantur, peccata potissime, quibus deus offenditur intelligimus, a quibus certe tunc magis est abstinendum, cum diuino cultui opera impenditur.

183

quo modo
sabatum
sanctificare
debemus
verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

Neque aliam ob rem festo die cessare debent manuum exercitia, nisi ut quisque caeteris omnibus curis expeditus diuina tantum tractet, templa uisitet, precationibus incumbat, missalibus sacrificiis intersit, praedicationes audiat, et totum tempus illud in dei laudem cultumque expendat.

184

abusio
sanctificationis
sabati
verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

Cum ergo dominicis feriatisque ab ecclesia institutis diebus maxime a scelere abstinendum sit, cur uos infrenis ac petulans iuuentus tunc praecipue in ganeis crapulamini? in choreis lasciuitis? in iocis et ludis diffluitis? alearum tesserarumque lusionibus tempus diuino honori dedicatum impie consumitis? In quo quidem lusu nec amissae pecuniae damnum sine infamia, nec lucrum sine restitutionis debito, nec usus est sine peccato, nisi forte periurare, et dolos intendere, et aliena inique concupiscere, et inter se identidem rixari atque in contumeliam prorumpere fas esse dixerimus, omitto quod interdum nec manibus temperatur, et usque ad uulnera caedesque peruenitur.

185

saeptum
saeptum | C

Quanto ergo leuius crimen ab his diuertere, et alicuius honestae artis laboribus diem illum contere, quam per otium ad tam nefanda flagitia conuerti? Profecto minus offenderetis, nullum omnino diem festum agere, quam hunc quem agitis tot uitiorum obsoenitatibus profanare.

186

n caudata
n caudata | C

Concessus fuit olim Iudeis repudii libellus, ne in uxores quae displicuissent, ueneno sequerentur, sed potius uiuas dimitterent.

187

optimum sane
consilium

Age iam permittatur et uobis, ut omnes dies profesti sint, nullus festus, ut potius manuum labore occupetur animus, quam nihil agendo male agere assuescat. Nullus igitur sit uobis dominicus dies, ne ipsum qui dominicus est, in diabolicum conuertatis, dum eo toto tempore, quo ab operibus uacui estis, non tam domino quam diabolo seruitis.

verba, saeptum | commentum

188

causa
institutionis
festi

Vt autem et ad uos pertineat, redite iam ad mentem et intelligite: ideo festis diebus a secularibus negotiis feriandum praecipitur, ut exerceamus in diuinis, et non ut hauriendis luxuriis uoluptatibusque incumbamus.

verba, vitis | titulus aliis uerbis

189

natura
provocati

Natura ipsa nos prouocat, gratis parentes nostros colere et amare, quanto magis hoc facere debemus, cum etiam praemium proponatur longaeuitatis?

verba, vitis | titulus

190

iudicibus
maleficos ne
patiaris ait,
privatis, non
occides

Non occides. Cum neminem tibi laedere liceat, multo minus interimere. Ne iudici quidem aliquem capitis reum ex odio fas est interficere, sed ex lege. Quamobrem non tibi, sed illi, qui exequendis legibus praeficitur, dictum est, Maleficos ne patiaris uiuere. Priuato autem homini ne iniuriam quidem quam accepit, ulcisci permittitur, dicente domino: Mihi uindictam et ego retribuam.

verba, n caudata, saeptum | titulus

191

n caudata

Non furtum facias. Furti actio est in eum, qui contrectat rem alienam inuito domino. Igitur contra hoc praeceptum peregit, non solum qui aliquid furto sustulit, sed etiam qui per uim rapuit, uel per fraudem elicit, uel casu inuentum restituere noluit.

n caudata, saeptum | C*

192

saeptum

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Cum enim Christus dei filius ueritas sit, quicquid aduersus ueritatem dicitur, deum offendit.

saeptum | C

193

descriptio
mendatij

Non tamen omne mendacium ita graue crimen est, sed illud tantum, quod aduersatur charitati, et cum alicuius detrimento perficitur. Fingere autem et mentiri quod nemini noceat, leuis est culpa.

verba, saeptum | titulus | C

194

saeptum

Interdum ne culpa quidem, sed potius meritum, ut cum finguntur parabola siue apologi ad praecepta uirtutis.

saeptum | C

195

libellus
quingenta
parabolarum

Hoc me fecisse nullo modo poenitet, edito illo quinquaginta parabolarum libello, dum prodesse plurimis cupio, non commento, sed ueritate.

verba, manícula, saeptum | titulus repetitis uerbis

196

*uerba
sublineata
sublineatum*

Os quod mentitur, occidit animam.

197

libellus
institucionis
uite religionis

De hoc uero quod excusamus ac defendimus, abunde in parte eius libri, quem de religiose uiuendi institutione inscripsimus, est tractatum, ubi sanctorum exemplis probatur, non solum fingere quandoque licere, sed etiam esse necessarium, quoties consultum iri uolumus uel nostrae uel aliorum saluti.

uerba, saeptum | titulus aliis uerbis

198

brutę similes

Insatiabiles nempe bestiae sunt auaritia et libido, non implentur haustu, sed quo magis hauserint, plus esuriant.

uerba, uitis | commentum

199

modus
uitandi prauas
cupiditates

Cum ergo in fine his duobus praeceptis prauae cupidines uitandae iubeantur, quaerimus quomodo eas uitabimus, cum interdum etiam inuitis ac repugnantibus nobis sese ingerant, animumque non parum sollicitent ac lacessant?

uerba, uitis | titulus aliis uerbis | C*

200

verba Sed quamdiu refragamur, nihil nocent:

sublineata

sublineatum, vitis, n caudata | C

201

quid sit nocent autem cum eas dominari permittimus, et cum scelus
concupiscentia quod nondum peractum est, uolumus, totoque tandem
mali uoluntatis affectu eo ferimur, quo illae blandiendo inducunt.
Concupiscentia itaque mali nihil aliud est, quam firmus in malum
consensus: quod quamuis non fiat, factum tamen iri cupimus.

verba, vitis | titulus | C

2,4**202**

n caudata Haec sunt legis mandata in tabulis lapideis digito dei descripta,
ut cum omnia quae legis sunt didiceris, ista potissime teneas, quo
modo magis exquisito magisque mirabili tradita sunt populo fideli.

n caudata, saeptum

203

verba assui

sublineata

sublineatum, nota bene

204

verba uittas hyacinthinas

sublineata

sublineatum, nota bene

205

quo modo noli in uerbis diuinis eloquii ornatum requirere, ita composita
nobis dulcia sunt, ut et docti et indocti quod omnibus pariter profuturum
sint dei eloquia erat, intelligerent:

verba | titulus aliis uerbis | C*

206

quam integer sed attende qualis quantusque sit, per quem prolata sunt, per
sit deus illum utique qui solus et acumen ingenii hominibus praestat,
et ipsum dicendi leporem impartit. Idem enim et fons bonorum
omnium est, et largitor, et cuius tam dicta quam facta nulla
prorsus in parte argui queant, cum solus in cunctis ut maxime
potens, ita summe sapiens sit.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

207*n caudata*

Cogita etiam quanta tibi in his obseruandis quae praecepta sunt promittantur, certe non argentum, neque aurum, neque terreni regni fortunae subiecta potentia, aut gloriae humanae fragile bonum: sed illa firma atque stabilis beatitudo, qua nihil melius, nihil maius ab homine optari possit.

n caudata, saeptum | C**208***n caudata*

Hinc est quod in his uersatus David, omnibus humanae scientiae professoribus se sapientiozem factum audet asserere, et domino confidenter loquitur, dicens: Super omnes docentes me intellexi, quia iustitia tua meditatio mea est. Et, super senes intellexi, quia mandata tua quaesiui.

n caudata, saeptum | C***209***manicula*

Abeat igitur cum suis dissertationibus Plato, et cum argumentis Aristoteles, et cum sophismatum callidis captionibus omnes veteris academiae philosophi: uera sapientia est, deum nosse, et tam edicta quam interdita eius, tota animi sedulitate obseruare.

manicula, saeptum | C**210***manicula*

Quid ergo quod supra nos non est, amplecti recusamus? Et quare quod cordi insitum est, id euellere ac proiicere conamur? nonne cum hoc agimus, intus quibusdam conscientiae stimulis pungimur? quasi qui contra naturae uim nitamur, dum ab his quae iubentur declinamus.

manicula, saeptum | C***211***n caudata*

Perspicuum est igitur, quia prauis affectibus superati, neque deo neque conditionis nostrae rationi obedimus.

n caudata, saeptum | C**212***verba*

conchae

*sublineata***sublineatum, nota bene****213***pulchra*

Igitur quotidie tecum reuolue, quotidie mente rumina, quaecunque deo placent ut facias, quaecunque displicent ut deuites.

verba, saeptum | commentum | C*

214*saeptum*

Ac si quando pigebit cuncta repetere, ad summam illam in euangelio a domino factam protinus recurre: Diliges (inquit) dominum deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua. hoc est maximum et primum mandatum. Secundum autem simile huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis, inquit, uniuersa lex pendet et prophetae. Omnia quippe praecepta tam legis quam euangelii, ad hunc ipsum rediguntur finem, ut deus et proximus diligatur. Ita tamen proximum dilige, ut deum non offendas: ita deum ama, ut nihil magis, nihil aequae amasse arguaris.

saeptum | C**2,7****215**

corpori magis
quam animo
inserviunt

Cuius longior quam natura postulat fuerit somnus, non solum bene agendi tempus perdit, sed etiam ipse ad uitia promptior fit, dum corpori magis quam animo obsequium praestat.

verba, saeptum | titulus aliis verbis**216**

contra
somnolentes

Ne tunc quidem uigilare putandi cum uigilant. Nam eo quoque tempore inertis ueternosoque stupore premi uidentur, oscitant, hiant, languentibus nictant ocellis, seque elatis lacertis ac prolato pectore distentant, et nisi totam noctem dormierint, somnum a se fugisse lamentantur: tunc remedia quibus reuocetur disquirunt, iam papauer, iam lactucae parantur, iam titillatio circa digitos uolasque pedum discurrit, seruis ibi prurimum excitantibus, ut dominus qui usque mane soporem suum continuare nequiuit, eo iam non interrupto ad meridiem duret.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C***217***saeptum*

Atque istos tam effoeminato otio assidue torpentes de improviso mors occupat.

saeptum | C**218**

verba
sublineata

Respice et exaudi me domine deus meus, illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte, ne quando dicat inimicus meus, praeualui aduersus eum.

sublineatum, vitis, n caudata

219

ubi prevalet
inimicus

Si sciret paterfamilias qua hora fur uenturus esset, uigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Inimicus igitur noster et fur diabolus est.

verba | titulus aliis verbis

2,8**220**

contra eos qui
somnia credunt

De istorum numero etiam illos esse dixerim, quos uanae somniorum suorum imagines quasi futuri diuinae ita delectant, ut quotidie uisa enarrant: et si quando sequatur euentus, uera se uidisse iactitent, ueluti digni quibus caelestis prouidentiae mysteria pandantur, cum magis illis conueniat in prouerbiis dictum: Quasi qui apprehendit umbram et persequitur uentum, sic et qui attendit ad uisa mendacia.

verba, vitis | titulus aliis verbis

221

exempla veteris
testamenti bona

Iacob duodecim tribuum pater cum obdormisset, uidit caelestem scalam, angelosque ascendentes et descendentes. et a domino audiuit, terrae in qua dormiret, se possessorem fore, semenque suum per orbem esse propagandum. Hoc in Genesi legimus, et ibidem de Iosepho eius filio, cuius somnio cognitum est, ipsum patri matrique ac fratribus honorabilem futurum, manipulorum et stellarum quae uidit, solis quoque et lunae argumento. Ab his enim per quietem se adoratum dixerat. Idem Ioseph magistri pincernarum Pharaonis et pistorum praepositi, cum quibus tunc in carcere erat, somnia interpretatus est, diuersae quidem sortis, sed certissimi euentus, ac nihil prorsus ab interpretationis sententia discrepantis. Praeterea in Iudicum libro Gedeonis uictoria aduersum Madianitas, ante per nocturnam imaginem fuit uulgata quam euenisset, quodam somniantem quod hordeaceus panis castra Madianitarum suo ictu subuertisset. Regum quoque historia testatur Salomoni dormienti apparuisse dominum, fuisseque locutum, et sicut petierat, rerum scientiam ac sapientiam contulisse. Somnio fidem fecit euentus. Nam eum sapientissimum inter reges fuisse satis constat. Danielis etiam somnia de uentis pugnantibus ac bestiis de mari ascendentibus, et aliis quae leguntur, nisi futurae ueritatis signa extitissent, ne scripta quidem in uoluminibus diuinis fuissent.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

222

exempla novi testamenti bona Veniamus ad euangelium: Magi ne ad Herodem reuenterentur somnio admoniti, capitis periculum euaserunt. Iosephus in somnis accepto responso, cum puero Iesu et matre eius uirgine fugit in Aegyptum, ut ipsum Iesum neci subtraheret, qua Herodes ipsum solum quaeritans, aduersus insontem multorum infantiam erat saeuiturus.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

223

Illusiones Sunt tamen quaedam, quae per daemonum illusiones accidunt, uana atque fallacia, ueris tamen interdum mixta, ut credantur. Daemonis enim calliditas quo animo falsum aliquid suadet, eodem et uerum reuelat: utique ut nimium credulos, et iam sibi libere confidentes facilius euertat, atque in foueam alicuius mortiferi erroris praecipitet incautos.

verba, n caudata, saeptum | titulus repetitis verbis | C*

224

prudencia est adhibenda Prudentia igitur opus est ad deuitandos dolos, quos ille ueterator nobis dormientibus per ipsa somniorum phantasmata struere consuevit. Minimum itaque erit ei credendum, qui perpetuus humani generis aduersarius esse noscitur. Quicquid ille quocunque modo suggesserit, nisi uirtute diuina compulsus suggerat, non ueritatem, sed laqueos esse certo scias. Tunc etiam magis erit cauendum, cum se ostenderit amicum, et palpare animum blanditiis coeperit.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

225

diuersitas somnium[!] Illa uero insomnia, quae uel ab aliqua animi passione, uel corporis morbo, uel negotiorum cura, uel diurna uerborum ultro citroque habitorem contentione prouenire solent, semper uana futillaque sunt, et nulla prorsus fide digna. Quod si quid ita ut somnium est euenerit, non somnio credas, sed cuidam praesagae mentis diuinationi. Fieri enim non potest, quin aliquando ita contingat, ut futurum praedicimus.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

226

exempla ueteris testamenti mala Pharaon rex cum dormiret, boues uidit septem crassas, et totidem alias macilentas: eodemque numero triticeas spicas, alias turgentibus aristis plenas, alias effoetas, exiles, ac prorsus uanas. Et quemadmodum ista disserens Ioseph sanctitate notus praedixerat, septennem annonae copiam, septennis fames est subsequuta. Nabuchodonosori quoque regis dirum ac triste somnium, siue statuum quam uidit, consideres, uario metallo

compactam, siue arborem supra modum proceram atque amplam. utroque enim somnio Daniele interpretante didicit, futuram regni cladem, et suimet qui felicissimus putabatur, extremam miseriam.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

227

exempla novi testamenti mala Pilati etiam uxor in euangelio multa per uisum se passam conqueritur propter Christum, et marito ut missum illum faceret, nititur persuadere. Hoc quoque obseruandum, quod iniqui insomniorum suorum quid portendant ignari, a sanctis interpretationem accipiunt, ut Pharao a Iosepho, et Nabuchodonosor a Daniele. Vnde apparet, somnia ista quae diuino fiunt consilio, et impiis obiici quandoque, sed non nisi electis dei seruis reuelari.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

228

pulcra monitio Taceant igitur peccatores, ad quos non pertinet iudicium somniorum, aut eos ad quos pertinet interrogent, ne per uiam non suam incedentes, praesumptione labantur.

verba, saeptum | commentum | C

229

saeptum Vt autem nobis quoque spiritu sancto largiente interpretandi donetur facultas, minus temporis demus somno, ut plus concedamus uirtuti. Id si fecerimus, ne tunc quidem cum dormimus, quod terreat somniabimus, sed quod consoletur, quodque euigilantibus quoque gratum sit.

saeptum | C

3,2

230

contra nitentes proprijs ingenijs Ne innitaris prudentiae tuae, hanc deuitare debemus, quia ista de se praesumentium seque mirantium prudentia est, qui neminem consulunt, neminem audiunt, doctioribus contradicunt, quod se omnium perspicacissimos consultissimosque existimari uolunt. In illos Isaias exclamat, dicens: Vae qui sapientes estis in oculis uestris, et coram uobismetipsis prudentes. Quod uitium et Apostolus prohibet cum ait: Nolite esse prudentes apud uosmetipsos.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

231

contra
prudentes
dumtaxat
terrenis in
negotijs
verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

Neque illi quidem qui in terrenis duntaxat negotiis prudentes sunt, laudantur, cum rerum fragilium cura implicati diuina negligant et aspernentur. Vnde idem Apostolus: Prudentia (inquit) carnis mors est, prudentia autem spiritus uita et pax. Et iterum: Prudentia carnis inimica est deo.

232

saeptum

Sed quae inimica est deo, ne illi quidem cuius est, amica esse potest, cum idem corpori multa prouideat, animae suae nihil, animam quae longe nobilior est corpore, nihil aestimat, quinimmo ut carne blandiatur, spiritum perire patitur, quia nec usuris abstinet, nec aliena per uim uel per calumniam occupare ueretur, nec dolis fraudibusque niti ut lucretur, cauet.

sublineatum, saeptum | C

233

nequid nimis

Caeterum neque ipsa simplicitas (ut diximus) absque prudentia erit probanda. Stupida enim et fatua est, offendens ad lapidem pedem suum. Hanc habere prohibemur, dicente propheta: Nolite fieri sicut equus et mulus in quibus non est intellectus. Et Apostolus: Fratres (inquit) nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. A sensibus exclusit simplicitatem, a simplicitate malitiam, ut neque sensus peruerti sinantur per ignorantiam puerilis obtusitatis, neque simplicitatem rectam deprauet maligna suggestio.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

234

saeptum

Paruulae sensibus fuere uirgines illae, quae de sola fidei uirginitate sibi plaudentes cum uacuis lampadibus occurrerunt sponso: et quoniam oleum bonorum operum, quo sensuum nostrorum lampades illuminantur, non habebant, intrare ad sponsi nuptias nequiuerunt.

saeptum | C

235

de simplicitate

Nemo igitur usqueadeo simplex sit, ut ad beatitudinem consequendam aspirans, quibus uitae meritis illam adipisci possit, ignoret.

verba, saeptum | titulus | C

236

De prudentia

Et nemo usqueadeo prudens sit, ut carnalia tantum curet, et spiritalia omittat, ne prudentiores appareant filii huius seculi

in generatione sua filiis lucis id est infideles fidelibus, dum illi diligentius cautiusque humana exequantur negotia quam hi diuina. Haec de prudentia et simplicitate, nunc de sapientia, quae et has et reliquas omnes amplexa est uirtutes, aliquid est dicendum.

verba, saeptum | titulus | C

3,3

237

descriptio
sapientie

Sapientia est (ut Stoicis placet) diuinarum humanarumque rerum scientia et cognitio: atque inter sapientiam et prudentiam hoc differri, quod prudentia tantum circa humana sit. Haec igitur quae proprie sapientia dicitur, late se effundit, utranque scientiam continet: neque scire tantum contenta est, nisi etiam secundum scientiae suae praecepta mores uitamque composuerit.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

238

egregie dictum

Nam si quis philosophiam omnem didicerit, et non perinde ac illa praecipit, uiuat, doctum equidem confitebor, sapientem negabo.

verba, saeptum | commentum | C

239

quis sapiens

Non cadit uitium in sapiente, cuius propria est uirtus. In hoc fere omnes conueniunt, ut dici sapiens non debeat, nisi qui cunctis praecellat animi bonis, et tam scientia sit instructus quam probitate.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

240

que prestantior
est doctrina

Summum itaque bonum expetentibus, quod semper inquirendo philosophi inuenire nunquam potuerunt, opus erit eam discere doctrinam, quae a deo nobis non ab hominibus tradita sit, cum sola uerissimum ad beatitudinem monstret iter, et eandem certissime polliceatur atque conferat.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

241

manicula

Diuinae igitur legis tantum quae ad bene beateque uiuendum pertinent, institutiones nosse, et eas opere persequi, satis perfecta est hominis sapientia.

manicula, saeptum, flosculus | C*

242*saeptum*

Quanquam illius perfectior, qui insuper dilargitis rebus modico contentus Christum sequitur. et corporis quoque puritatem seruat repudiatis connubiis, ut casto domino propius accedat meritis castitatis, et centesimum fructum capiat, trigesimo sexagesimoque relicto.

saeptum | C**243**

una tamen
ecclesia

Sed licet perfectioris uitae altior sit beatitudinis gradus, una tamen est beatorum ecclesia unum corpus.

verba, saeptum | titulus | C**244**

de coniugatis

Quo fit ut ab ista sapientia, qua saluamur, ne coniugati quidem excludantur, si modo quae iussa sunt, peregerint.

verba, saeptum | titulus | C**245**

que scientia
inflat

Scientia enim si uirtutibus careat, inflat, multumque doctus et parum sapiens nimium sibi arrogat, interdum etiam ueritati refragari audet, ut se aliquid prae caeteris argutius atque subtilius inuenisse probet.

verba, saeptum | titulus | C***246**

conclusio

Quamobrem concludendum est, ut longe sit melius pauca scire cum uirtute, quam absque uirtute multa.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C**247**

de usu scientie

Caeterum scientia ipsa atque eruditio, si bene utaris, plurimum iuuat: si male, pernicioza est, semperque praeferenda scientiae peccatrici rusticitas sancta.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C**248**

adiuncta uirtute
plenior

Iunge autem scientiae uirtutem, et iam plenior consummatioque tibi dabitur sapientia, mysteria scripturarum intelliges, latentes sub literae uelamine sensus tibi aperientur, et cubiculum sponsi ingressus pulchritudine eius capieris, amore exardesces, quantoque illi propius accesseris passibus pii affectus fidelisque considerationis, tanto magis ipso intelligentiae lumine illustraberis, ita ut alios quoque docere ualeas, et errantes ad

recti uiam reuocare, et contradicentes refellere, et ecclesiam dei aedificare, ex quo grande tibi meritum gloriamque comparabis,
verba, saeptum | titulus | C

249

manicula iuxta illud: Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates.

manicula, saeptum, flosculus | C

250

descriptio scientie Quid est autem scientia, nisi perfecta ueri falsique dignoscendi ratio? quae cum propria dei sit, illa quae ab hominibus est, nisi cum diuina conueniat, opinio magis dici debet quam scientia.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

251

que sunt hominis que dei Falli, decipi, errare hominis est. In deo ista non cadunt.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

252

manicula Facessant igitur a nobis fallaciosae stropharum argutiae entymemataque dialecticorum, non terrenam scientiam sequimur, sed caelestem.

manicula, saeptum, flosculus | C

253

saeptum Nihil uerius, nihil certius esse asserimus, quam quod illa continet. Lignum uitae est iis qui apprehenderint eam, et qui tenuerit eam beatus.

saeptum | C

254

nota Totis enim imperii uiribus falsorum deorum religionem defenderant, uicti autem non armis, sed eorum qui caedebantur patientia Christum susceperunt, qui ab ipsis praedicatus fuerat.

verba, saeptum | animadvertendum

255

certamen fidei Ab alteris in medium prolata Christi religio permansit, ab alteris tutata idololatria defecit. Et quisnam dicere audet, professionis Christianae scientiam non esse ueram, cui tam potentes inimici, non iam inuiti, sed uolentes colla submisere?

verba, uitis | titulus aliis uerbis

3,4

256

manicula Caeterae omnes scientiae uanae sunt: nemo enim per illas efficitur beatus, quique ipsis nititur, hominum opinionibus pendet, et certam uitae uiam prorsus ignorat.

manicula, saeptum, flosculus

257

manicula In cassum igitur laborarunt omnes philosophorum scholae, omnes mundi sapientes, ut ueram de deo scientiam per se ipsi inuenirent, si non alius quam deus debuit illam homini monstrare, sicut et fecit. Sed non est satis eam didicisse, nisi quae praecipuntur fecerimus, beati esse non possumus.

manicula, saeptum

258

manicula Sit igitur in te sanctarum scientia scripturarum, sed ita ut non desint, quas illa commendat uirtutes, et absint uitia quae detestatur.

manicula, saeptum, flosculus

259

quod sentit Etenim neque scientiam perfectam habere possumus, quamdiu Paulus cum mortalitatis onere premimur, neque sapientiam, dicente dicat quod ex Apostolo: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus: cum parte est autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis

260

contra terrena Corpus quippe (ut quidam sapiens ait) aggrauat animam, et terrena inhabitatio deprimat sensum multa cogitantem.

verba | titulus aliis uerbis

261

manicula Sit ergo satis ea discere atque nosse, quae ad dei scripturarumque eius intelligentiam nobis concessam pertinent, ut cum ita quemadmodum praeceptum est uixerimus, illo ubi perfecta sunt omnia conscendamus.

manicula, saeptum, flosculus

262

pulcherima Mansuetudinem, liberalitatem, clementiam, castitatem, constantiam, caeterasque uirtutes, non nosse solum, uerum et admonitio exercere, earumque officio uti sapientia est: nihil agere quod actum nolis, nihil omittere quod omissum negligentiae possit ascribi: in omnibus sibiipsi constare

verba, saeptum | commentum | C*

263

manicula nec leuem esse, sed grauem, atque in iis quae recta et honesta sunt, firmum stabilemque permanere:

manicula, saeptum, flosculus | C

264

saeptum non ira, non cupiditatibus, non turpi lasciuia moueri, sed affectus ratione moderari, et animi motibus praeesse ut dominum, non subesse ut seruum.

saeptum | C

265

n caudata Vis ista in summam redigi? audi prophetam dicente: Quiescite agere peruerse, discite benefacere.

n caudata, saeptum | C

266

n caudata Nam licet affectionem boni habeamus a natura, non tamen et scientiam quae efficit sapientem. Inter doctum autem et indoctum multa distantia existat necesse est, quanta utique inter scire et nescire. Quorum alterum Salomon luci, alterum tenebris comparat, dicens:

n caudata, saeptum | C*

267

saeptum Vidi quia tantum praecederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris. et sapientis (inquit) oculi in capite eius, stultus in tenebris ambulat.

saeptum | C

268

quorum oculi in capite sunt Illius oculi in capite sunt, qui altioris sapientiae circumspectu regit uitam, mores componit: et qui sit cuiusque rei exitus, diligenter perpendit: quae sua intersunt, nouit, et illa tractat, illa meditatur: quae uero a se aliena iudicat, ab iis abstinet: naturam hominis finemque considerat, seque ad immortalitatem natum intelligit, et caduca bona contemnit, dum aeterna obtinere festinat.

verba, saeptum | titulus | C

269

magna laus Itaque caelo aequatur, et terra superior est animus sapientis, in contemplatione diuinorum assiduus, humanaque transcendens: nihil aliud illi curae est, nisi ut deo placeat: quicquid agit, ad hunc unum finem dirigit, ut deo frui possit.

verba, saeptum | commentum | C

3,5**270***n caudata*

Ipse omnium conditor deus, cum hominem in lucem produxisset, sapientiae capacem fecit prae caeteris animantibus, ut autorem suum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo perpetuo beatus esset.

n caudata, saeptum**271***n caudata*

Caeterum uas mundum sit oportet, in quo diuinae sapientiae thesaurus recondi debet. unde dicitur: Fili, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, et deus praebebit illam tibi.

n caudata, saeptum**272***n caudata*

In maleuolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Cur enim principium sapientiae timor domini dicitur, nisi quia is qui deum timet, se a delictis continet, et innocenter uiuere studet, ne creatorem suum offendant?

n caudata, saeptum | C***273***saeptum*

Ab hoc principio proficere incipimus, et addito discendi labore sapientiam in mysterio absconditam, et credulis tantum humilibusque reuelatam, ex diuinis uoluminibus haurimus.

saeptum | C**274***manicula*

Hanc si alibi quaesieris, nusquam inuenies. Latuit philosophos, ignota fuit omnibus gentilium sapientibus, tradita autem prophetis Christique discipulis. Vnde ait: Vobis datum est nosse mysterium regni dei, illis autem incredulis uidelicet et humana tantum scientia nitentibus non est datum.

manicula, saeptum | C**3,16****275***de nequissimis spiritibus*

Eos etenim nequissimi spiritus uel per insomnia illudere contendunt, uel per horrendas apparitiones terrere, uel per blandimenta turpis uoluptatis irretire: et quamuis uicti semper discesserint,

verba, saeptum | titulus | C*

276

quo modo
impugnabiles
etiam fugati

semper rursus ad pugnam armantur, semperque occasionem nocendi quaerentes nusquam absunt, repulsi astant, fugati redeunt, dicta factaque nostra, gestus insuper ac motus speculantur, quae si ad malum inclinari uiderint, laetantur, et modis omnibus ad perpetrandum scelus urgent: in summa, facere quippiam nequimus, quin illi omni loco, omni tempore circa nos sint, nobiscumque commorentur.

verba, saeptum | titulus aliis uerbis | C

277

tentatio deo
facta

Tentationes igitur uincere possumus, ne autem tentemur efficere non possumus. Quod si dominum serpens tortuosus et in omne nefas confidentissimus, tentare ausus est, quanto magis domini seruos?

verba, uitis | titulus aliis uerbis | C*

278

tentatio
discipulis facta

Nunquid non in euangelio legimus, quod ipsos etiam domini apostolos inuasit quandoque tentatio, nec inuasit solum, uerum etiam superauit?

verba, uitis | titulus aliis uerbis | C

279

petri timor; filiorum
Zebedei honoris appetitio;
Iude auaritia; aliorum
fidei ambiguitas

Iudam uicit auaritia, Petrum timor, filios Zebedei honoris appetitio, quosdam quis ex ipsis maior esset contentio, quosdam dominicae resurrectionis in credendo ambiguitas.

verba, uitis | titulus | C

280

pugna ecclesie
procerum

Procerum ecclesiae istud certamen est, ut cum potentibus pugnando, plus gloriae referant ex uictoria.

verba, saeptum | titulus

281

verba

proletaria

sublineata

sublineatum, nota bene

3,17**282**

genera Tentationum autem duo sunt genera: Aut enim a deo tentamur
 tentationum ut probemur, aut a carne et diabolo, ut peccemus.
verba | titulus

283

quomodo deus Igitur tentatio domini, tentatio probationis est, non malitiae
 tentat neque praecipitationis.
verba | titulus aliis verbis

284

quomodo con- unusquisque uero tentatur a concupiscentia sua abstractus et
 cupiscentia illectus. deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum:
 tentat et in fine peccatum uero cum consummatum fuerit, generat mortem.
 lacerat
verba, saeptum | titulus aliis verbis

285

modus hic est denique lupus rapax, dominico ouili semper insidians,
 insidiatoris rapiens et dispergens, et nullo unquam sanguinis haustu
 satiatus.
verba | titulus aliis verbis

286

primus Promissis quidem primos nostros parentes prostrauit, Eritis
 inquit sicut dii, scientes bonum et malum, et nequaquam
 moriemini.
verba, saeptum | titulus aliis verbis | C*

287

secundus Minis autem grassatus est in martyres pariter et uerberibus,
 cum idololatras ut in eos desaeuirent, concitasset.
verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

3,21**288**

manicula Et quoniam malum illud quod caro suggerit, cogitatio concipit,
 cogitatio ipsa quamprimum cohibenda est, ne pariat quod
 conceperit.
verba

289

de bonis Cum enim uitiosa extinguitur cogitatio, animus ad prosequendum
cogitationibus uirtutum propositum uegetatur, et saluberrimis uitae fructibus
exhuberat.

verba | titulus aliis verbis | C*

290

de malis Caeterum si malarum cogitationum insultus non ita crebros,
neque ita uehementes pati desideras, claude fenestras sensuum
tuorum, per quas mors ad animam ingredi consueuit.

verba | titulus aliis verbis | C

291

pulchra eruditio Auerte oculos ne uideant uanitatem. Sepi aures tuas spinis, et
linguam nequam noli audire. Pone ori tuo frenos, ne in uerbo
labaris, neque gulae aliquid ultra necessitatem indulgeas.
Naribus odoramenta luxuriae subtrahe. Manus contine, ne
quem iniuste offendas, neque quid impudice tangas. denique
modis omnibus obserua et caue, ne extranei portas Hierusalem
ingrediantur id est animae tuae domicilium. Et si ingressi
fuerint, cura ut expellantur: neque malignos cogitatus ibi
remorari sinas, ubi cum inualuerint, perniciem generant.

verba, saeptum | commentum | C*

292

de cogitatione Veruntamen saepe fit, ut ipsi cogitatus etiam inuitis nobis
ingerant sese, et suapte uī ab iis quae iusta atque honesta
sunt, auertere animum nostrum tentent, ac quemadmodum
paralyticus ille in euangelio, qui portabatur, non poterat prae
turba offerri saluatori ut curaretur, ita nobis cogitationum
quandoque officere solet congeries, ut non quod uolumus,
sed quod nolumus, animo uoluamus: tunc inter orandum quid
lingua loquatur, mens non attendit: et cum corpore in ecclesia
simus, animo foris per diuersa uagamur.

verba, saeptum | titulus | C

293

quorum industria imitanda est Quod ut succedat, eorum industriam, qui paralyticum gerebant,
imitari oportet.

verba | titulus

294

terrena
abicienda Nos quoque abiecta terrenarum rerum cura, culmen caelestis
contemplationis inscendamus, et per ea quae creata sunt, mente
ingressi inueniemus creatorem

verba | titulus

295

mortalia multo Quanto minus mortalia curabimus, tanto etiam minus cogitationum secularium stimulis inquietabimur.

verba | titulus aliis verbis

296

Interpretationes Si oculus dexter scandalizat te, erue eum, si manus dextra, scandalum abscinde illam. Membra ista carnales affectiones sunt: quibus matth. 5. quidem si dextrae fuerint, non illicite utimur:

verba | titulus aliis verbis

297

n caudata Quae enim propter se licita sunt, si una cum illis meliora periclitantur, illicita erunt.

n caudata, saeptum

298

nota Restat igitur ut et malis praeferantur bona, et bonis meliora, si ad summum bonum uolumus peruenire.

verba, saeptum | animadvertendum

299

n caudata Residuum erucae comedit locusta, residuum locustae comedit brucus, residuum bruci comedit rubigo, aut quid boni in illo remanere poterit, cui uitia dominantur?

n caudata, saeptum

3,25**300**

saeptum Relinquendi sunt, quorum tibi nota fuerit peruersae mentis pertinacia, id est, qui uel errorem suum deposituri non uidentur, uel a scelere in quo perseuerant recessuri. Nocuit Israelitico populo habitasse cum Aegyptiis. Inde enim Moyse duce egressi ritu eorum uiuere uolebant, crapulari, ludere, diis gentilium sacrificare, atque haec causa fuit, ut posterius quoque eorum toties inimicis subiecti seruirent.

saeptum | C*

301

nota Recte itaque dicitur: Filii abominationum sunt filii peccatorum, et qui conuersantur secus domos impiorum. Contagione quippe trahitur uitium si conuersaris cum uitioso, ac ueluti pestilentiae morbus afflatu tactuque aegrotantis inficere solet sanos, ita infidelium familiaritas plerumque fideli uiro perniciem parit.

verba, saeptum, sublineatum | animadvertendum | C

302*manicula*

Saluator etiam noster et dominus: In uiam gentium, inquit, ne abieritis, et caute a fermento pharisaeorum. Hoc idem admonet et hortatur Paulus apostolus, dicens: Nolite iugum ducere cum infidelibus: quae enim participatio iustitiae cum iniquitate? aut quae societas luci ad tenebras? quae autem conuentio Christi ad Belial? aut quae pars fideli cum infideli? quis autem conuentus templo dei cum idolis? Vos enim estis templum dei uiui.

manicula, saeptum, flosculus**303**

quibus non
dicendum sit
ave
verba | titulus

Si quis uenit ad uos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis: qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis.

304*manicula*

Cauenda est igitur infidelium hominum conuersatio, maxime eorum qui ita auersi sunt, ut nulla supersit spes futurae illorum conuersionis: et hoc apostolorum ipsorum exemplo, qui cum uidissent incredulos Iudaeos Christum nolle recipere, ab eis discedentes aliis euangelizare dei uerbum coepere.

manicula, saeptum**305**

de ira<cundo>

Iracundus enim is est, qui facile ac leuissima de causa irascitur. Est autem difficile semper irascenti atque insultanti non aliquando irasci, et contra furentem non indignari, et ex indignatione non peccare.

verba, saeptum | titulus | C***306**

de superbo

Ita superbo etiam si comes fueris, arrogans elatusque euades, testatur hoc Ecclesiasticus, dicens: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: et qui communicauerit superbo, induet superbiam.

verba, saeptum | titulus | C**307***n caudata*

Et si sanctus propheta uiuendo inter iniquos detrimentum sentit, quis est tantae constantiae, ut cum flagitiosis conuersando lapsum non timeat ?

n caudata, saeptum

4,3**308**

De tribus modis
offensionis

Quoniam tribus quidem modis ab aduersariis nostris offendimur, his iisdem ut illis propitiemus, iubemur: hoc est, corde, opere, et ore. Illi in corde odium seruant, tu retine dilectionem: illi opere laedunt, tu beneficiis contende: illi ore detrahunt, conuitiantur, maledicunt, tu pro eis ut sese corrigant, et correcti saluentur deprecare.

verba, vitis | titulus | C*

309

De mercede
reциendo

Vt sitis filii patris uestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos. Vide quanta est huiusce dilectionis merces. bonum pro malo reddendo filii dei efficitur, deoque similes reddimur. Ille solis pluuiiaeque beneficium, hoc est, temporalium bonorum usum, tam malis quam bonis communem esse voluit: ut et tu charitatem tuam sicut cum amicis, ita et cum inimicis communices, omnibus, prodesse, nulli nocere cupiens.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

310

Differentia
inter
amicorum
inimicorumque
dilectionem

Quid autem inter amicorum inimicorumque dilectionem intersit, declarat, dicens: Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres uestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici hoc faciunt?

verba, saeptum | titulus | C

311

lex nature

Amare quippe amantem naturae lex est: amare uero inimicum, filiorum dei proprium est et sectatorum Christi. Quamobrem concludens ait:

verba, saeptum | titulus repetitis verbis | C

312

saeptum

Estote ergo uos perfecti, sicut et pater uester caelestis perfectus est. Sicut ille perfectus est secundum immensitatem diuiniae naturae, ita et uos estote perfecti iuxta mensuram atque paruitatem naturae uestrae humanae,

saeptum | C

313

Confidendum sed nemo in se confidat, unusquisque imbecillitatis suae
non esse nobis memor, ad illum qui solus potest omnia, confugiat, et ab ipso
ipsis gratiam postulet, sine qua perfecti esse non possumus.
verba, saeptum | titulus | C

314

saeptum Caeterum si illum qui tibi infensus est, tam peruersi inhumani-
que ingenii esse non ignoras, ut cum ei benefeceris, magis ad-
uersum te insolescat, cum submisce comiterque responderis,
magis irritetur, huic tali praestabis beneficium, si a beneficiis
cessaris, si a mitibus responsis destiteris, si tacueris, si denique
furentem tacitus praeter ieris atque recesseris: ea duntaxat de
causa, ut ille minus culpabilis sit, cum saeuierit minus. Quod
si forte ideo inflatur superbia, quia diuitiis abundat, quia
uiribus praestat, quia rerum prosperitatibus fruitur, ac propterea
melioribus inuidet, multos contemnit, nec paucos afficit iniuria,

saeptum | C*

315

quo modo haud equidem illicitum reor, optare ei aliquam opum iacturam,
licet inimico corporis debilitatem, fortunae minus ex sententia fluentis
iacturam optare iniuriam, ut elati animi uulnus, quod lenibus medicamentis
suppuratur, asperioribus curetur.

verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

316

manicula Videndum tamen, ne, dum talia imprecaris illi, a quo mali
aliquid sustines, odium uel inuidia te moueat, sed sola prouocet
charitas, qua inimicum tuum meliorem effici cupias, non
miseriorem: et emendatum, non afflictum: neque hoc propter
te, ne ille tibi noceat, sed propter deum, ne deus offendatur: et
propter proximum, ne damno suo peccando pereat.

manicula, saeptum | C

317

usitata questio Dicit aliquis arduum nimis et difficile esse, in eos beneuolentiam
seruare, a quibus grauiter offensus fueris.

verba, saeptum | commentum | C

318

saeptum Difficile quidem esse fatemur, impossibile negamus.

saeptum | C

319*n caudata*

Talem itaque se inimicis suis exhibuit charitatis magister, quales nos, si perfecti fieri uolumus, esse debere praecepit.

n caudata, saeptum | C***320***saeptum*

Non meretur dici eius discipulus, quisquis aliter aduersus inimicum suum animatus fuerit. Ac ne quid excuses, ne quid causeris, non iuberis in homine amare odii crimen, sed dei opus hominem ipsum.

saeptum | C**321***manicula*

Quomodo autem deum diligis, si opus eius perire concupiscis? Quam ergo graue peccatum sit, hominem odisse, hinc iam speculari incipiamus, ut cum cognouerimus quantum hoc cauendum sit, magis ad quenquam amandum animo alliciamur.

manicula, saeptum | C**4,4****322***n caudata*

Sed fortasse cauillaberis et dices, non tibi accessum interdicti aliarum praeterquam meretricum. At in iis quoque quae pudicitiam honestatemque prae se ferunt, blanda uox, mollis gestus, benignus aspectus, uenusta forma, et totius corporis tegumentorum non inelegans cultus, nonne impudicitiae incitamenta sunt?

n caudata, vitis**323***n caudata*

Ad haec memento quod idem periculum ueriti plerique fideles, et paternam domum ne inter mulieres uersentur, derelinquunt, et urbibus excedunt, et sola atque hominum cultu deserta loca penetrant, ibi domino seruientes, quo ne nomen quidem foeminae possit accedere.

n caudata, saeptum**324***n caudata*

Non est istud, crede mihi, seruare castitatem, sed prostituere, non spiritui seruire, sed carni

n caudata, vitis

325*manicula*

Sicut ergo uestimentis ac panno nihil est magis inimicum quam tinea, ita nihil magis periculosum castis mentibus, quam diuersi sexus coniuncta conuersatio. Bonum est mulierem non uidere: quia qui uiderit et concupierit, iam moechatus est eam in corde suo. Bonum est mulierem non tangere: quia qui tangit picem, inquinabitur ab ea.

manicula, vitis**326***manicula*

Secreta enim colloquia tametsi crimine caruerint, criminis tamen suspicione non carebunt. Debemus autem prouidere bona non solum coram deo, sed etiam (ut Apostolus ait) coram hominibus. Cuius munda est conscientia, non praebeat alteri infamandi occasionem, ne in fratrem peccet.

manicula, vitis**4,5****327**

arma contra
con-
cupiscentiam

Arma igitur quibus tibi carnis tuae domanda petulantia est, ieiunia sunt solito crebriora, frequentiores preces, magis intenta diuinorum tractatum lectio, et circa facienda opera corporis fatigatio diligentior.

verba, vitis | titulus aliis verbis**328***verba*

obesitas

*sublineata***sublineatum, nota bene****329**

nota

Saturai eos, et moechati sunt, et in domo meretricis luxuriabantur: nonne per ieiunium euitata saturitate, scelus quod ab ea proficisci credimus simul uitabitur?

verba, vitis | animadvertendum**330***n caudata*

Anna in Euangelio Phanelis filia, et ipsa amisso uiro perpetuam uouerat castitatem. Qualiter autem eam conseruarit, euangelista declarat, dicens: Non discedebat de templo, ieiuniis et obsecrationibus seruiens die ac nocte. Et quoniam casta permansit, Christum natum uidere meruit, et in paruulo intelligere mundi saluatorem.

n caudata, saeptum

331

de lectionibus
scripturarum

Ibi iustorum praemia malorumque poenae etiam segnes excitant ad colendam animi sanctitatem nequitiamque fugiendam. Legendo itaque sacras literas, quibus talia continentur, in proposito bonarum actionum solidamur, non legendo reddimur imbecilliores. Apostolus ait: Quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Frustra autem scripta essent, nisi etiam legenda omnibus proponerentur.

verba, manicula, vitis | titulus aliis verbis

332

pulcre dictum

Porro quid iucundius, aut quid optabilius, quam dei sapientiam in scripturis audire loquentem, et illius doctrinae inhaerere, qui solus nec falli possit, nec uelit fallere?

verba, vitis | commentum

333

saepum

Si tamen adhuc alia lex in membris tuis repugnauerit legi mentis tuae, aliis insuper fatigationibus frangenda tibi erit proteruitas carnis: aut humum rastro fodias, aut holera in horto sitientia irriges, aut plantaria facias, aut canistra lentis tuis uiminibus, aut aptam igni materiam caedas, et sarcinas humero impositas baiules, et domum translatas usui reserues. Denique semper facias aliquid operis, ut cum Apostolo dicere queas: Castigo corpus meum, et in seruitutem redigo, ne forte cum aliis praedicauerim, ipse reprobus efficiar.

saepum

4,6**334**

n caudata

Scortator, non maritus est, quem magis coire quam generare delectat: et mulier ipsa scortum, non uxor, quae libidine magis gaudet quam foetu.

n caudata, vitis

4,9**335**

manicula

Vt autem concorditer ac sine querela procedant nuptiae, par conditio quaerenda erit in coniuge generis atque fortunae. Iurgiorum causa esse consuevit disparilitas. Idcirco uir nobiliorem se aut opulentiore non ducat, ne pro uxore patiatur dominam. Mulier quoque plebeia et uulgaris parumque dotata non nubat praestantiori, ne forte non uxoris loco habeatur, sed ancillae.

manicula, vitis

336

hoc maxime
cavendum

Neque enim illi concorditer queunt pacificeque uiuere, qui inter se de connubii fide dubitant, et zelotypiae uitio uel maritus moechum, uel uxor pellicem imaginatur ac timet.

verba, vitis | commentum

6,6**337**

n caudata

Dum Moyses in monte immoratur, donec tabulas digito dei conscriptas acciperet, illi ad idololatriam conuersi, uitulum aeneum adorauerunt: et hi sunt (inquunt) dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra aegypti. Ob hoc iratus dominus delere eos uoluit, sed Moysi pro ipsis instanter supplicanti gratiam fecit.

n caudata, saeptum | C*

338

n caudata

Moyes tamen indignos tabularum beneficio testatus, de monte descendens ipsas confregit, uitulumque contriuit: deinde deo iubente Leuitae sumptis armis die illo XXIII. millia fere, ex iis qui uitulum adorauerant, occiderunt: ut eum morte dignum esse noueris, qui in deum ingratus est.

n caudata, saeptum | C

339

n caudata

Post haec contempto caelesti cibo cum Aegyptias dapes concupissent, aduersus deum et Moysen mussitantes, prouocatus in iram dominus multa coturnicum ui castra operuit, ut cupidini eorum satisfaceret. Caeterum dum adhuc carnes dentibus manderent, animas efflabant, plurimique desiderati sunt.

n caudata, saeptum | C

340

*verba
sublineata*

locus in huiusce ultionis memoriam, sepulchra concupiscentiae appellatus.

sublineatum, saeptum | C

341

n caudata

Rursum tamen pollicitationi diuinae non adhibentes fidem, de obtinenda promissionis regione desperarunt. Ideoque illam ingredi prorsus indigni, antequam fines eius attigissent, in deserto mortui sunt, praeter Iesum et Caleph et paruulos populi qui non peccauerant. Quadraginta annos per solitudinem antequam terram incolendam adissent, errauerunt.

n caudata, saeptum | C

342*n caudata*

Chorae quoque, Dathani, et Abironis castra una cum ipsis terrae hiatu absorpta sunt: atque inde subitus ignis exhalans, ducentos et quinquaginta uiros, qui incensum offerebant, absumpsit. et hoc quidem, quia legi diuinae aduersantes, usurpare sibi sacerdotium nitebantur.

n caudata, saeptum | C**343***n caudata*

Vide tamen inconsultam uulgi audaciam: Nihil his quae acciderant territi, Moysen et Aaronem nimis procaciter incessebant, perinde ac si ipsi eos qui perierant, interfecissent. Mox igitur ambobus his ad tabernaculum confugientibus, incendium repente illatum coepit proteruos. Quatuordecim millia ex eis et septingentos concremauit.

n caudata, saeptum | C**344***saeptum*

Omnes tunc perissent, ni Aaron iussu Moysi stans inter mortuos et uiuentes, deum orasset. Ad eius preces cessauit ignis. Deus enim iniuriam illam illatam sibi deputat, quae seruis suis indigne infertur. Quandoquidem sic ultus est eos, qui Moysen et Aaronem minaciter impetere ausi fuerant.

saeptum | C**345***n caudata*

Post haec profecti de monte Hor per uiam quae ducit ad mare rubrum, pertaesi itineris laborem rursus reclamabant. sed neque hoc fuit illis impune. Ignitorum serpentum ictibus percussi moriebantur. Hinc tandem humiliatis ac ueniam poscentibus, Moyses domino iubente serpentem ex aere formatum suspendit in ligno, quem uulnerati aspiciendo conualescebant. Id autem portendebat, quod olim in Christum dominum crucifixum credentes, a diaboli morsibus liberandi essent. Ignitus enim serpens, diabolus est: Christus, aeneus, nihil in se ueneni habens, et ueneno peccati infectos clementer sanans.

n caudata, saeptum | C**346***manicula*

Porro ut quod proposuimus prosequamur, iidem Israelitae cum appulissent ad Sethim, capti sunt amoribus Moabitidarum, ita ut deos quoque illarum adorarent, sed dignas quidem scelere isto poenas dedere. Leuitae quippe iussu domini uiginti quatuor millia de illis interimunt. tunc demum deo placato, a caedibus cessatum est,

manicula, vitis, flosculus | C

347*n caudata*

cum Zambrin uirum et Zochim scortum, dum simul coissent, Phinees Eleazari sacerdotis filius, pugione in genitalibus confodit. Vt praeterea pateret, non minori animaduersione dignos esse criminis impulsores quam autores,

n caudata, saeptum | C**348***flosculus*

Madianitas quoque percuti iussit dominus, qui eos callide per mulierum blandimenta traxerant ad cultum idoli sui Belphegor. Multo tamen grauius deliquerunt, qui ad deos alienos conuersi fuerant deo suo derelicto, nec mirabilium eius memores, nec erga beneficia grati.

flosculus, saeptum | C**349***n caudata*

Transeamus ad tempora iudicium. Iosue defuncto, degenerauit populus. Colere coepere Baal et Astarot, non numina, sed monstra. Ob hoc passi sunt direptiones rerumque detrimenta, nec omnino pares esse poterant uiribus aduersariorum.

n caudata, saeptum | C**350***manicula*

Deinde, quoniam Palaestinis et Chananaeis aliisque idololatriscultu et connubiis iungere se ausi fuerant, deo poenam huiusce flagitii exigente, annos octo seruierunt Cusanrasathaim Mesopotamiae regi.

manicula, saeptum, flosculus | C**351***n caudata*

Cum autem illos praeuaricationis poenituisset, liberati sunt. Sub liberatoribus quidem satis probe se habebant, illis uero uita defunctis, ueluti laxato freno quocunque rationis experts appetitio uocasset, eo ferebantur.

n caudata, saeptum | C**352***saeptum*

Itaque sub Othoniele etiam fidem deo seruauerunt: eo autem mortuo, statim ad idola descuere. quamobrem tunc quoque seruire compulsi sunt Eglon Moabitarum regi annos octodecim.

saeptum | C**353***n caudata*

Deinde post obitum Aioth ducis, cum iterum idola colere coepissent, oppressi sunt seruitute a Iabin Chananaeorum rege per annos uiginti.

n caudata, saeptum | C

354

n caudata Post Delboram quoque uxorem Lapidoth (et ipsa enim praefuit populo) peccauerunt, atque septem annis a Madianitis uexati sunt, sata frugesque eorum uastantibus.

n caudata, saeptum | C

355

n caudata Item post Gedeonem, et erga familiam eius, a quo de inimicis liberati fuerant, ingrati extitere, et erga deum impii: ideoque per idem tempus externorum bello uarie inquietati sunt.

n caudata, saeptum | C

356

n caudata Post Abimelech, Tholam, et Iair praesides, itidem peccauerunt, et a Palaestinis mala passi sunt annis octodecim.

n caudata, saeptum | C

357

n caudata Post Iephte et Abessan et Ahilon et Abdon, rursum peccauerunt, et denuo a Palaestinis oppressi sunt seruitutis iugo per annos quadraginta.

n caudata, saeptum | C

358

n caudata Post Sansonem uero inter se dissidere coeperunt, quando tribus Benjamin ob stupratam cuiusdam Leuitae coniugem, et per uim in una nocte multorum coitu lassatam atque extinctam pene interiit, dum a reliquis tribubus indigne id ferentibus impugnatu. Primo tamen de his qui illos oppugnatum uenerant, cecidere XXII millia. iterum altero congressu XVIII. millia, et ipsi enim offenderant suis uiribus magis quam dei auxilio freti. sed tertio tandem certamine de Benjamin periere XXV. millia, oppidum eorum Gabaa incensum, in quo obsessi erant. idemque factum reliquis urbibus ac uicis tribus huius. Ista de Iudicum libro summatim perstringendo protulimus: quae sequuntur, regum continet historia.

n caudata, saeptum | C

6,7**359**

flosculus Cum enim prophanos gentium ritus imitarentur, et prophetarum arguerentur sermonibus, ad deum Israel reuerti nolabant, colentes Baal, filios filiasque idolis initiantes, inseruientes etiam diuinationibus atque auguriis.

flosculus, vitis

6,8**360***flosculus*
flosculus

Nunc ad Hierosolymitarum immunditias gradus faciendus restat

361captio hiero-
solimitarum
per Sesac

Vos reliquistis me, et ego reliquo uos in manu Sesac. Hic captam Hierosolymam subdidit seruituti.

verba, flosculus | titulus aliis verbis**362**pars hiero-
solimitani
muri diruta

pars hierosolymitani muri diruta, thesauri ablati, ipse Amasias captus, nobilium liberi pro obsidibus abducti.

verba | titulus repetitis verbis**363***manicula*

Tunc etiam regnante Achaz colebant Baal, cum et a rege Syriae spoliati sunt, et a rege Samariae Phacee ingenti bello uicti. Ea enim pugna centum uiginti milia uirorum caesa fuisse dicuntur, ducenta milia in captiuitatem abducta, cum preada omnis generis prope inaestimabili, quanuis Phacee ab angelo coargutus restituerit captiuos, quia tamen ab impietate non recedebant,

manicula, vitis**364**primus qui
religiose
vixerat

donec in regno successit Ezechias Achazi filius, per omnia patri dissimilis. Pie enim ac sancte uixit. et ut intelligas principum mores ciuibus documento esse solere, semper quidem Iudaei sub religiosis regibus religiosi fuere, sub impiis impii.

verba, vitis | titulus aliis verbis**365**penitentiam
egit

Post Ezechiam regnat Manasses eius filius, magis impietate quam regno nobilis. captus a Chaldaeis, addicitur seruituti. aduersis pulsatus agnouit errorem, poenitentiam egit, et domino miserante restitutus est regno.

verba | titulus repetitis verbis**366**prima
contributio
tributi

Ioachazo quoque impio super impios regnante, Nechao rex Aegypti eosdem tributa sibi pendere compulit. ea erant centum argenti talenta in singulos annos, unum auri.

verba | titulus aliis verbis

367

latronum Sed cum neque isto ad regni gubernacula sedente populus ab
infestationes erroribus resipisset, Nabuchodonosoro Babyloniorum regi
seruierunt, atque etiam latronum infestationes passi sunt.
verba | titulus repetitis verbis

7,9**368**

saeptum Primum omnium Deo obediendum est, deinde aliis propter
Deum
saeptum | C*

369

saeptum Nemini autem in eo gerendus mos est, in quo offenditur deus.
Omnia extrema prius perpetienda sunt, quam contra dei iussa,
mandata, leges aliquid agendum.
saeptum | C

370

manicula Nec unquam dubitandum, quin illud bonum aequumque sit,
quod iussum a deo atque constitutum fuerit. Cuius unius
sapientia nunquam errat, et bonitas nunquam a sui perfectione
deflectitur.
manicula, saeptum, flosculus | C

371

insectatio Cuicumque igitur ita ut oportet de deo persuasum fuerit,
legum non inquireret quare sic aut sic aliquid ille iubeat siue mandet:
devinarum sed tantum quod imperatum est, id persequi atque perficere
curabit.
verba, saeptum | titulus aliis verbis | C

372

quis impius sit Non itaque pius, sed impius est habendus, qui domini transgre-
habendus ditur legem, ut seruo indulgeat et blandiatur, magisque hominem
offendere metuit, mortalem, fragilem, caducum, quam deum
immortalem, aeternum, omnipotentem, omnium quae ubique
sunt opificem, omnium dominum ac moderatorem.
verba, vitis | titulus

373

pulcherimum
exemplum
nobisque aptum

Quid uxore, quid liberis in uita charius? legimus tamen illos qui de Babylone cum Esdra sacerdote postliminio redierant, cum didicissent ex lege diuina non licere sibi alienigenis mulieribus copulari: cum illis quas duxerant, diuortium fecisse, ac de ipsis genitos abdicasse. Vincere enim debet omnem erga alios amoris affectum sola deo parendi atque obsequendi sedulitas.

verba, saeptum, flosculus | commentum

374

n caudata

Contempserunt apostoli impiorum contumelias, uerbera, minas omnes: et cum compellerentur ne Christum praedicarent, responderunt, deo magis quam hominibus obedire oportere. Et nisi domino nostro obedierimus, ne diligere quidem illum conuincemur.

n caudata, saeptum, flosculus | C*

375

flosculus

Si diligitis me, inquit, mandata mea seruate. Et iterum: Qui habet mandata mea et seruat ea, ille est qui diligit me. Idem rursus ait: Qui non diligit me, sermones meos non seruat.

flosculus, saeptum | C

376

manicula

Ad testandam erga deum charitatem nihil magis necessarium est, quam ipsa obedientiae uirtus: ut uidelicet facere studeamus quod ille imperat, et eo quod prohibet abstineamus.

manicula, saeptum, flosculus

377

n caudata

Vnde psalmista dominum alloquitur et ait: Fundasti terram et permanet, ordinatione tua perseuerant dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Et in alio psalmo dicitur: Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quae faciunt uerbum eius, montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri, bestiae et uniuersa pecora, serpentes et uolucres pennatae.

n caudata, saeptum | C*

378

exemplum utile

Cuncta igitur quae subsistunt, uerbum dei faciunt, bruta utique ratione carentia, sensibilia atque insensibilia, et nos quos ille intellectu donauit, ueritatis cognitione illuminauit, aeternis bonis dignos reddidit, non faciemus? Creatori, redemptori, saluatori nostro non parebimus?

verba, saeptum | commentum | C

385

remuneratio honora patrem tuum et matrem tuam, quod est mandatum primum
precepti in promissione, ut bene sit tibi, et longaeuus sis super terram.
verba | titulus aliis verbis

386

exponit que sit Non utique super hanc terram, in qua et obedientes possunt
terra cito mori, et inobedientes diu uiuere, sed super illam de qua
 propheta dixit: Credo uidere bona domini in terra uiuentium.
verba | titulus aliis verbis

387

finis obedientie Tunc autem conspectum domini merebimur, cum totius
 obedientiae nostrae unus finis fuerit, ut uidelicet hominibus
 obediendo deo placeamus.
verba, saeptum | titulus

388

marcenarij Qui enim ideo alicuius iussis obtemperant, ut ab eo mercedem
 capiant, mercenarii sunt, et qui parent metuendo, ne quid mali
 patiantur, serui sunt.
verba, manicula, saeptum | titulus

389

iusticima[!] Is uero qui neque spe praemii, neque timore supplicii, sed solo
obedientia dei amore se subiicit ad obediendum aliis, non mercenarius
 neque seruus est, sed potius filius patri aeterno perpetua
 charitate deuinctus.
verba, saeptum | titulus aliis verbis

390

perfectio Tunc demum uera perfectaue obedientia est, cum nostra
obedientie uoluntas ex dei pendet uoluntate. Cum uidelicet quod ipse
 praecipit, facimus, non quod caro ad malum prona suggerit.
verba, manicula, saeptum, flosculus | titulus

391

flosculus Sacrificium salutare est attendere mandatis et discedere ab
 omni iniquitate.
flosculus

392

manicula Quoniam autem nihil mali est, quod lex diuina non prohibeat,
 neque boni quod non imperet uel praecipiat, omnium prorsus
 abstinentia uitiorum, omniumque exercitatio uirtutum obedi-

entia est, ita ut ne fidei quidem sacramenta proderunt nobis, nisi ipsam obedientiae coluerimus uirtutem.

manicula, vitis, flosculus

393

de fide et
operibus
verba | titulus

Et Iacobus apostolus: Fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa.

7,22

394

manicula

Veruntamen in persecutionibus ultro nos offerre impiis non debemus. Quoniam temerarium est obicere se periculis nulla cogente necessitate.

verba

395

nota
verba, saeptum

Et ipse secessisse in desertum dicitur, cum Iohannem Herodis gladio peremptum audisset.

396

verba sporta
sublineata
sublineatum, nota bene

397

exemplar

Exempli gratia: Inter haereticorum turbam fidelesque persequentium occulte Christianus es, uides alios deprehensos torqueri, caedi, laniari, quandiu fortiter tolerant, nec a fide recedunt, non est ut teipsum prodas. Cum autem aliquis eorum titubare coeperit, et suppliciis uictus caedere, palam eum exhortari ad patientiam debes, et in periculo animae alienae uitam propriam contemnere.

verba, vitis | titulus

398

n caudata

Plus enim debemus diligere bonum animae non nostrae modo, uerumetiam alienae, quam bonum corporis nostri, hoc enim temporale est, illud aeternum: hoc carnale, illud spiritale: praeferenda autem sunt carnalibus spiritalia, et temporalibus aeterna, et mortalibus nunquam moritura.

n caudata, vitis

INDICES

Index rationum notationis

- animadvertendum** 254, 298, 301, 329
commentum 75, 118, 124, 132, 142, 143, 145, 146, 149, 161, 175, 187, 198, 213, 228, 238, 262, 269, 291, 317, 332, 336, 373, 378, 384
titulus 11, 16, 29, 33, 34, 40, 44, 45, 50, 51, 53, 55, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 86, 94, 95, 113, 114, 115, 116, 120, 150, 151, 157, 162, 167, 177, 180, 181, 182, 189, 190, 193, 201, 235, 236, 243, 244, 245, 248, 268, 275, 279, 280, 282, 292, 293, 294, 303, 305, 306, 308, 310, 313, 372, 387, 388, 390, 393, 397
titulus aliis verbis 1, 68, 73, 74, 79, 80, 81, 84, 85, 89, 96, 98, 99, 101, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 121, 127, 128, 130, 131, 136, 137, 140, 147, 152, 155, 156, 158, 160, 164, 165, 166, 168, 172, 174, 176, 179, 183, 184, 188, 197, 199, 205, 206, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 230, 231, 233, 237, 239, 240, 246, 247, 250, 251, 255, 259, 260, 276, 277, 278, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 295, 296, 309, 315, 327, 331, 361, 364, 366, 371, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 386, 389
titulus repetitis verbis 2, 24, 195, 223, 311, 362, 365, 367

Index signorum

- flosculus** 78, 360, 391
flosculus, saeptum 348, 375
flosculus, vitis 4, 27, 359
manicula, manicula, vitis 133
manicula, saeptum 69, 88, 97, 125, 129, 169, 170, 209, 210, 257, 274, 304, 316, 321
manicula, saeptum, flosculus 58, 61, 241, 249, 252, 256, 258, 261, 263, 302, 350, 370, 376
manicula, vitis 76, 77, 82, 83, 108, 111, 134, 135, 138, 141, 144, 148, 163, 173, 325, 326, 335, 363
manicula, vitis, flosculus 90, 102, 106, 154, 346, 392
n caudata 3, 6, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 22, 23, 28, 30, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 49, 54, 56, 57, 117, 123, 186
n caudata, saeptum 119, 126, 178, 191, 202, 207, 208, 211, 265, 266, 270, 271, 272, 297, 299, 307, 319, 323, 330, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 345, 347, 349, 351, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 377
n caudata, saeptum, flosculus 374
n caudata, vitis 5, 7, 8, 9, 12, 19, 26, 42, 46, 47, 48, 52, 72, 91, 92, 93, 100, 112, 139, 159, 322, 324, 334, 398
saeptum 59, 70, 71, 87, 122, 171, 185, 192, 194, 214, 217, 229, 234, 242, 253, 264, 267, 273, 300, 312, 314, 318, 320, 333, 344, 352, 368, 369
sublineatum 196

- sublineatum, nota bene** 203, 204, 212, 281, 328, 396
- sublineatum, saeptum** 232, 340
- sublineatum, vitis, n caudata** 153, 200, 218
- verba** 2, 11, 16, 29, 34, 53, 67, 73, 74, 75, 80, 81, 94, 96, 98, 113, 114, 115, 116, 128, 130, 143, 145, 155, 157, 162, 166, 174, 175, 176, 205, 219, 260, 282, 283, 285, 288, 289, 290, 293, 294, 295, 296, 303, 362, 365, 366, 367, 385, 386, 393, 394
- verba, flosculus** 361
- verba, manicula, saeptum** 195, 388
- verba, manicula, saeptum, flosculus** 390
- verba, manicula, vitis** 33, 79, 331
- verba, n caudata, saeptum** 63, 190, 223
- verba, n caudata, saeptum, flosculi** 382, 383
- verba, saeptum** 60, 62, 66, 68, 84, 85, 86, 89, 95, 107, 118, 120, 121, 124, 127, 142, 156, 160, 164, 165, 167, 168, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 193, 197, 206, 213, 215, 216, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 254, 259, 262, 268, 269, 275, 276, 280, 284, 286, 287, 291, 292, 298, 305, 306, 309, 310, 311, 313, 315, 317, 371, 378, 379, 380, 381, 384, 387, 389, 395
- verba, saeptum, flosculus** 373
- verba, saeptum, sublineatum** 177, 301
- verba, vitis** 45, 50, 51, 64, 65, 99, 101, 103, 104, 105, 109, 110, 131, 132, 136, 137, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 158, 161, 172, 188, 189, 198, 199, 201, 220, 255, 277, 278, 279, 308, 327, 329, 332, 336, 364, 372, 397
- verba, vitis, flosculus** 140
- verba, vitis, n caudata** 1, 21, 24, 25, 31, 40, 44, 55

Index notarum contextarum

Stellula * significat primam in nova serie notarum.

- 25*, 26; 51*, 52; 58*, 59, 60, 61; 62*, 63; 69*, 70, 71; 84*, 85; 86*, 87, 88, 89; 93*, 94; 95*, 96; 100*, 101, 102, 103, 104, 105, 106; 109*, 110; 111*, 112; 113*, 114, 115; 120*, 121, 122; 124*, 125; 126*, 127; 132*, 133; 135*, 136, 137; 139*, 140; 142*, 143, 144; 146*, 147, 148; 151*, 152; 155*, 156, 157; 158*, 159; 164*, 165, 166; 167*, 168, 169; 171*, 172; 179*, 180; 182*, 183, 184, 185, 186; 191*, 192, 193, 194; 199*, 200, 201; 205*, 206, 207; 208*, 209; 210*, 211; 213*, 214; 216*, 217; 221*, 222; 223*, 224, 225; 226*, 227, 228, 229; 230*, 231, 232; 233*, 234, 235, 236; 237*, 238, 239, 240; 241*, 242, 243, 244; 245*, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253; 262*, 263, 264, 265; 266*, 267, 268, 269; 272*, 273, 274; 275*, 276; 277*, 278, 279; 286*, 287; 289*, 290; 291*, 292; 300*, 301; 305*, 306; 308*, 309, 310, 311,

312, 313; 314*, 315, 316, 317, 318;
 319*, 320, 321; 337*, 338, 339,
 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346,
 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353,
 354, 355, 356, 357, 358; 368*, 369,
 370, 371; 374*, 375; 377*, 378

Index paginarum in editione Coloniensi 1529

I 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10	85 144, 145, 146, 147, 148
II 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21	86 149
III 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29	87 150, 151, 152, 153
IV 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37	88 154, 155, 156, 157, 158
V 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44	89 159, 160, 161, 162
VI 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53	90 163
VII 54, 55, 56, 57	97 164, 165, 166
2 58, 59, 60, 61	98 167, 168, 169
4 62, 63, 64, 65	99 170, 171, 172, 173, 174
5 66	100 175, 176, 177, 178
6 67, 68, 69, 70, 71	105 179, 180
7 72	106 181, 182, 183, 184
8 73, 74	107 185, 186, 187, 188, 189
9 75, 76, 77, 78	108 190, 191, 192, 193, 194
10 79, 80	109 195, 196, 197, 198, 199
18 81, 82	110 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206
19 83	111 207
20 84, 85	112 208, 209
21 86, 87, 88, 89	113 210, 211, 212
24 90, 91	114 213, 214
25 92, 93, 94	125 215
26 95, 96, 97, 98	126 216, 217, 218
27 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106	127 219, 220
28 107, 108, 109, 110	128 221, 222
29 111, 112	129 223, 224, 225
76 113, 114, 115	130 226, 227, 228, 229
77 116, 117, 118	217 230, 231, 232
78 119, 120, 121, 122, 123, 124	218 233, 234, 235, 236, 237
79 125, 126, 127	219 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244
80 128, 129	220 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253
81 130, 131, 132, 133	221 254, 255, 256
82 134, 135, 136, 137	222 257, 258, 259, 260, 261
83 138, 139, 140	223 262, 263, 264, 265
84 141, 142, 143	224 266, 267, 268, 269

- 225** 270, 271, 272, 273, 274
254 275
255 276, 277, 278, 279
256 280, 281
257 282, 283, 284
258 285, 286, 287
266 288
267 289, 290, 291, 292
268 293, 294, 295, 296, 297
269 298, 299
283 300, 301
284 302, 303, 304
285 305, 306
286 307
310 308, 309, 310, 311, 312, 313
311 314, 315, 316, 317, 318
312 319, 320, 321
399 322
400 323, 324
401 325, 326
402 327, 328, 329, 330
403 331, 332
404 333
405 334
412 335, 336
482 337, 338, 339, 340, 341
483 342, 343, 344, 345, 346
484 347, 348, 349, 350, 351, 352
485 353, 354, 355, 356, 357, 358
486 359, 360, 361
487 362, 363, 364, 365
488 366, 367
567 368, 369, 370, 371, 372
568 373, 374, 375
569 376, 377, 378
570 379, 380, 381, 382
571 383, 384
572 385, 386, 387, 388, 390
752 389
573 391, 392, 393
607 394, 395, 396, 397
608 398

Neven Jovanović i Helena Šoškić

IZDANJE BILJEŽAKA HENRIKA VIII.
U MARULIĆEVU *EVANĎELISTARU*

Početak četvrtog desetljeća 16. st. engleski kralj Henrik VIII. čitao je Marulićev *Evandelistar*. Kralj se koristio kelnskim izdanjem iz 1529; njegov se primjerak tog izdanja, s brojnim marginalnim bilješkama, danas čuva u Britanskoj knjižnici pod signaturom 843.k.13. Tezu da bilješke u ovom primjerku potječu upravo od vladareve ruke prvi je iznio pokojni Charles Béné 1996, a potvrdila ju je Andrea Clarke 2011; potom je izdanje bilježaka priredila Helena Bošnjak (udata Šoškić) u diplomskom radu obranjenom 2012. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, pod mentorstvom Irene Bratičević. Ovdje objavljujemo drugo izdanje Henrikovih bilježaka u *Evandelistaru*.

Sudeći po broju i karakteru zapisa na marginama, pojedina poglavlja *Evandelistara* Henrik je pročitao iznimno pomno i vjerojatno im se vraćao nekoliko puta. Bilješke uključuju marginalne naslove i komentare, ali i grafičke (likovne) znakove poput ručica i vitica. Na stranicama kraljeva primjerka takvih se podsjetnika nalazi ukupno 398.

Marginalne bilješke svjedoče kako je Marulićevo djelo čitao i razumio moćan i obrazovan vladar, slavna povijesna ličnost koja i danas privlači interes. Zato nam je bilo posebno važno pružiti što više informacija o Henrikovim oznakama. Označili smo ih brojkama i naznačili poglavlja *Evandelistara* u kojima se javljaju; uspostavili smo formalnu i sadržajnu tipologiju bilježaka; grafičke (likovne) oznake nismo reproducirali, nego smo ih bilježili opisnim nazivima, donesenim kurzivom (ručice – *maniculae*, ograde – *saepta*, vitice – *vites*, repata slova n – *n caudatae*, znakovi »obrati pozornost« – *nota bene*); ulančane smo marginalije označili siglom C* (lanac – *catena*) za prvu u nizu, C za ostale članove. Priredili smo i četiri kazala. Prvo popisuje bilješke po sadržaju, drugo ih razvrstava po formalnim (grafičkim i verbalnim) obilježjima, treće bilježi ulančane marginalije, a četvrto stranice u kelnskom izdanju iz 1529.

Henrikov latinski mjestimično odstupa od pravopisnog i gramatičkog uzusa, ne samo današnjega, već i onoga njegova doba. Na takve smo slučajeve upozoravali usklikom [!]. Na nekoliko mjesta gdje je trebalo dopuniti riječ, svoju smo intervenciju označili prelomljenim zagradama <>.

Naposljetku, posebno zahvaljujemo Britanskoj knjižnici i njezinim knjižničarima Andrei Clarke i Milanu Grbi, koji su nam iznimno ljubazno omogućili proučavanje Henrikovih bilježaka.